

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

**Vztah mezi temperamentem dítěte a spokojeností matky
na mateřské či rodičovské dovolené**

Vypracovala: Iveta Blažková

Vedoucí práce: Mgr. Zdeňka Bajgarová

České Budějovice 2014

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 5. května 2014

Iveta Blažková

Abstrakt práce

Název práce:	Vztah mezi temperamentem dítěte a spokojeností matky na mateřské či rodičovské dovolené
Autor práce:	Iveta Blažková
Vedoucí práce:	Mgr. Zdeňka Bajgarová
Počet stran:	55
Počet zdrojů:	55

Tato bakalářská práce se zabývá vztahem mezi temperamentem a spokojeností žen na mateřské a rodičovské dovolené. V teoretické části jsou shrnuty základní poznatky o mateřství, temperamentu (obzvláště dětského temperamentu) a životní spokojenosti.

V empirické části bylo zkoumáno, zda je temperament dítěte spojen s životní spokojeností matky. Dále byly sledovány vztahy mezi temperamentem a celkovým psychickým stavem či vnímanými rodičovskými kompetencemi. Byl realizován kvantitativní výzkum u matek na mateřské a rodičovské dovolené. Pro sběr dat byly využity Dotazník životní spokojenosti, posuzovací škála SUPOS – 7 – PC, Parenting Sense of Competence Scale, Infant Behavior Questionnaire-Revised a Early Childhood Behavior Questionnaire. Celkem bylo stanoveno osm hlavních i doplňujících hypotéz, o jejich výsledcích i možných omezeních výzkumu je pojednáváno v diskuzi.

Klíčová slova

Mateřství, dětský temperament, životní spokojenost, negativní reaktivita, regulace

Abstract

Title:	The relation between child's temperament and mother's satisfaction on maternity leave
Author:	Iveta Blažková
Supervisor:	Mgr. Zdeňka Bajgarová
Number of pages:	55
Number of references:	55

This thesis is dealing with the relationship between temperament and satisfaction of mothers staying on maternity and parental leave. In the theoretical part there are summarized basic knowledge about maternity, temperament (especially child temperament) and life satisfaction.

In the empiric part there was studied if the child temperament is connected with the mother's life satisfaction. Next issues to follow were the relationships between temperament and general psychological situation or perceived parental competence. A quantitative research was taken with women on maternity and parental leave. The Questionnaire of life satisfaction, considering scale SUPOS – 7 – PC, Parenting Sense of Competence Scale, Infant Behavior Questionnaire-Revised and Early Childhood Behavior Questionnaire were used to collect the data. Eight major and complementary hypotheses were defined; a discussion deals with their results and possible limits of the research.

Key words:

Maternity, child temperament, life satisfaction, negative reactivity, regulation

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat Mgr. Zdeňce Bajgarové za odborné vedení bakalářské práce, poskytování cenných rad, za mnoho trpělivosti a za velmi vstřícný přístup. Mé poděkování též patří přátelům, kteří mi pomáhali s korekturou textu či se zpracováním dat. Také děkuji všem maminkám, bez jejichž ochoty by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

I	Úvod.....	7
II	Teoretická část.....	8
1	Mateřství a rodičovství	8
1.1	Mateřská a rodičovská dovolená	10
1.2	Ženy v dospělosti.....	11
1.2.1	Věk matek	12
1.3	Manželství, partnerství a svobodná matka	12
2	Temperament	15
2.1	Definice temperamentu	15
2.2	Dětský temperament.....	16
2.2.1	Charakteristika dětského věku	19
3	Životní spokojenost	22
3.1	Osobní pohoda (well-being).....	22
3.2	Faktory ovlivňující životní spokojenost.....	23
III	Praktická část.....	28
1	Výzkumný cíl a hypotézy	28
1.1	Výzkumný cíl	28
1.2	Hypotézy	28
2	Metodologický rámec	30
2.1	Typ výzkumu.....	30
2.2	Metody sběru dat	30
2.2.1	DŽS	30
2.2.2	SUPOS – 7 – PC	31
2.2.3	PSOC.....	32
2.2.4	IBQ-R.....	32
2.2.5	ECBQ	34
2.3	Zpracování a analýza dat	36
2.4	Etické aspekty výzkumné práce	36
3	Výzkumný soubor.....	36
3.1	Způsob a kritéria výběru vzorku	36
3.2	Charakteristika výzkumného vzorku.....	37
4	Užité statistické metody.....	41
4.1	Studentův t-test nezávislých vzorků.....	41

4.2	Pearsonův korelační test.....	41
5	Výsledky.....	42
6	Diskuze.....	46
7	Závěr.....	49
IV	Souhrn.....	50
V	Citovaná literatura.....	51
VI	Seznam grafů, obrázků, tabulek a příloh.....	55
VII	Přílohy.....	56

I Úvod

Pro ženy je narození dítěte povětšinou nejšťastnějším dnem v životě. Mateřství je významnou součástí ženské identity.

Mateřství se stává pro ženu jednou z klíčových událostí v životě. Role matky je známkou dospělosti a generativity. Přínosem rodičovství (resp. mateřství) bývá rozvoj vztahů, naplnění intimity, ale také osobní naplnění či uspokojení potřeby být prospěšná.

Ale na druhé straně je mateřství zátěží. Čas, který žena doposud věnovala sobě, musí vložit do péče o miminko. I když bude unavená a nemocná, musí se v první řadě postarat o své dítě. Matka svému dítěti obětuje povětšinou všechn svůj čas, ztratí tak nejen spoustu koníčků, ale omezí i společenské styky. Dalšími negativy je zpomalení nebo pozastavení kariéry, finanční znevýhodnění či nárůst povinností.

Spokojenost a pohodu žen ovlivňuje mnoho faktorů. Na jedné straně je to její osobnost a zdravotní stav, na straně druhé potom kvalita partnerského vztahu a zapojení otce do výchovy dítěte. Dle přibývajících výzkumů však velkou roli hraje i temperament dítěte, zejména v období raného dětství.

Tato práce je věnována problematice matek na mateřské a rodičovské dovolené, jejich životní spokojenosti a temperamentu dítěte jako jednomu z faktorů ovlivňujících tuto spokojenost.

Bakalářská práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je tvořena třemi základními kapitolami. První kapitola charakterizuje mateřství jako specifickou součást života ženy. Druhá kapitola se věnuje problematice temperamentu s důrazem na temperament v raném dětství. Třetí kapitola pak definuje životní spokojenost a faktory, které ji ovlivňují. Zvláštní důraz je samozřejmě kladen na životní spokojenost matek s malými dětmi a dále na vztah mezi temperamentem dítěte a spokojeností matky.

II Teoretická část

1 Mateřství a rodičovství

Rodičem se stáváme po narození dítěte, které je podle Kolačné (2006) jednou z klíčových událostí, jež nás hluboce oslovují. Pojem rodičovství zahrnuje jak ženskou, tak mužskou roli, kdežto mateřství je jen ženskou záležitostí. Pro muže se uvádí pojem otcovství.

K záporným stránkám rodičovství se řadí zpomalení kariéry, finanční znevýhodnění, omezení osobní svobody, negativní dopad na sexuální vztah mezi partnery, nemožnost vrátit toto rozhodnutí a neochotu přivést děti do světa, kde hrozí konflikty a globální problémy. Za přínos rodičovství je považován rozvoj vztahů, osobní naplnění, pokračování rodu, výzva a zdroj podnětů. V neposlední řadě je rodičovství také známkou dospělosti (Sobotková, 2001).

Vágnerová (2007) definuje rodičovství jako významný projev generativity dospělého věku, ale i naplnění intimity, jelikož umožňuje vznik hluboké citové vazby, která většinou přetrvává celý život. Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) přináší rodičovství uspokojení potřeby mít někoho, o koho mohu pečovat a kdo mě absolutně potřebuje. Říčan (2004, 264) uvádí, že rodičovství *„je velkou příležitostí začít znovu svůj vlastní život, jakési jeho opravené vydání. Ve fantazii se se svým dítětem snadno identifikujeme – a jsme to pak vlastně my, kdo si znovu hraje s panenkou, znovu se pere ve školce, znovu jde na první schůzku s chlapcem“*. Upozorňuje i na fakt, že rodičovství může být velmi nebezpečné, pokud po dítěti chceme, aby splnilo naše zmařené sny.

Postoje rodičů k dítěti se utvářejí dávno před jeho narozením, nejvíce je důležitá vlastní zkušenost z dětství, dále je to formování genderu ve školním věku a erotické vztahy ve věku pozdějším (Matějček, 1986). Rodičovská role, která je součástí identity dospělého a je nejen biologicky, ale také výchovně podmíněná, přispívá k osobnostnímu rozvoji dospělého člověka, kterému přináší spoustu důležitých zkušeností. V rámci rodičovství se rozvíjí schopnost vnímat svět jinými očima, flexibilita a ochota potlačit své osobní potřeby ve prospěch dítěte (Vágnerová, 2007). Langmeier a Krejčířová (2006) se zmiňují o tom, že dítě vnáší do života řadu pozitivních prožitků, budí v rodičích ochranný postoj, dává životu smysl a poskytuje mnoho radostí z každodenního soužití. Spolu s Kolačnou (2006) upozorňují, že dítě přináší i řadu nových nároků a povinností, vyžaduje úplnou změnu denního rozvrhu rodičů, nedovoluje sledování vlastních zájmů v takové

míře a vyvolává mnoho obav a konfliktů. Rodičovskou roli dle Lamba (2004, in Vágnerová, 2007) naplňují především přímé interakce s dítětem, dále je to připravenost být dítěti kdykoli k dispozici a samozřejmě zodpovědnost, kterou rodič za dítě přejímá.

Lidé jsou k rodičovství motivováni vnějšími i vnitřními faktory. Mezi vnější faktory patří sociální tlaky, například očekávání okolí, že žena bude mít děti. Vnitřními faktory jsou biologické potřeby, tzn. potřeba zachování existence rodu, a psychické potřeby, mezi které patří potřeba nových podnětů, citové vazby, otevřeně budoucnosti a seberealizace (Vágnerová, 2007; Matějček, 1986). Avšak Sheehyová (1976, in Říčan 2004) popisuje několik jiných motivů k rodičovství, respektive k mateřství. Jedná se o tyto motivy:

1. Přitažlivost mateřské identity; přítomnost dítěte umožňuje ženě definovat sebe samu: Jsem matka.
2. Touha vyrovnat se vlastní matce, která se vždy jevila jako nedostižný vzor.
3. Nejistota manželovou či přítelovou láskou; dítě se stává prostředkem, jak si připoutat muže, a tím zmenšit nejistotu.
4. Přání mít někoho velmi blízkého, se kterým je nerozlučně spoutána.
5. Potřeba čelit strachu ze smrti; dítě uspokojuje matčinu nevědomou fantazii o vlastní nesmrtelnosti.
6. Potřeba potrestat sebe nebo druhé. Nepříjemnostmi v těhotenství a při porodu se může žena trestat za přání utéci od povinností a zároveň může potrestat muže tím, že si ho dítětem připoutá k sobě.
7. Dítě jako zbraň proti komukoli, komu bude jeho existence vadit, jako třeba matce, která se děsí stárnutí a narození dítěte ji navždy označí jako babičku.

Dle Matějčka (1986) přináší matce starost o dítě hluboké životní uspokojení, něco s čím její osobnost vyžívá. Říčan (2004) považuje mateřství za novou příležitost, kde se dá začít bez starých chyb, ale je to také veliká zkouška osobní zralosti, a žena, jejíž vývoj byl v předcházejících stádiích poškozen, snadno selže. Vágnerová (2007, 117) říká: „*Mateřství je jednou z významných složek ženské identity, která je teoreticky vysoce ceněna, ale v realitě současné společnosti představuje spíš znevýhodnění, zejména pokud by šlo o matku více dětí*“. Kolačková (2006) uvádí fakt, že matka má k dítěti přirozenější i přímější cestu, neboť prožívá přítomnost dítěte již v době těhotenství. Dle Kolačkové (2006) a Vágnerové (2007) dnešní ženy musí nalézt rovnováhu mezi zaměstnáním a mateřstvím.

Jak již bylo řečeno, s narozením dítěte se matce mění dosavadní způsob života. Setrvává v domácnosti, omezuje vlastní zájmy, potlačuje vlastní potřeby ve prospěch dítěte

a narůstá jí množství dalších povinností (Langmeier, & Krejčířová, 2006; Vágnerová, 2007; Říčan, 2004; Kolačná, 2006). Proto mateřství (i rodičovství) je jedna z nejtěžších zkoušek nejen partnerské soudržnosti, ale také zkouškou zralosti a připravenosti. Připravenost, myšleno emoční připravenost, se ukázala jako nejvlivnější determinanta přijetí mateřství u starších žen (Sobotková, 2001). Tato připravenost se obvykle dostaví po dosažení ostatních životních cílů, jako je vybudování kariéry a ekonomického zázemí (Vágnerová, 2007).

1.1 Mateřská a rodičovská dovolená

Po celé období, kdy je žena s dítětem doma, je u nás často používán termín “mateřská“, i když je tím myšleno mateřská i rodičovská dovolená. Tyto dva pojmy se totiž obvykle překrývají a níže je vysvětlen rozdíl mezi těmito termíny.

Mateřská dovolená

Mateřská dovolená je volno, které náleží pouze ženě v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě, a to po dobu 28 týdnů. Při porodu více dětí náleží ženě mateřská dovolená po dobu 37 týdnů. Ženy na mateřskou dovolenou nastupují zpravidla od počátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu, avšak nejdříve od počátku osmého týdne před tímto dnem. Mateřská dovolená v souvislosti s porodem nemůže být kratší než 14 týdnů a nemůže být přerušena či ukončena před uplynutím šesti týdnů ode dne porodu. Vrátili-li se žena do práce po skončení mateřské dovolené, je zaměstnavatel povinen zařadit ji na původní práci a pracoviště (Přib, Břeská, Pilátová, & Špundová, 2002; Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedat.).

Rodičovská dovolená

Na mateřskou dovolenou navazuje rodičovská dovolená, kterou může čerpat i otec dítěte. Rodičovská dovolená je poskytnuta matce po skončení mateřské dovolené a otci již od narození dítěte v rozsahu, o jaký o ní požádají. Při návratu z rodičovské dovolené nemá již zaměstnavatel povinnost zařadit zaměstnance na jeho původní práci a pracoviště (Přib et al., 2002).

Během mateřské či rodičovské dovolené si může rodič pečující o dítě přivydělávat, ale musí splnit určité podmínky určené státem, aby mu byl vyplácen rodičovský příspěvek. Jednou z hlavních podmínek je zajistit dítěti celodenní péči.

1.2 Ženy v dospělosti

Dospělost navazuje na adolescenci, která je vymezena dle Langmeiera a Krejčířové (2006) věkovým rozmezením od 15 let do 22 let. V adolescenci je dosaženo plné reprodukční zralosti a je dokončen tělesný růst. Vymezení adolescence či dospělosti je velmi různé. Sheehyová (1999) ve své knize uvádí, že do sedmdesátých let minulého století se životní milníky (maturita, sňatek, první dítě atd.) u většiny lidí vyskytovaly v ustáleném sledu, avšak poté se celé schéma životního cyklu změnilo.

Je zde uvedeno dělení dle Langmaiera a Krejčířové (2006), kteří časnou dospělost vymezují od 20 do 25-30 let, střední dospělost do 45 let a pozdní dospělost zhruba do 60-65 let.

Langmeier a Krejčířová (2006) udávají, že jedním z nejdůležitějších kritérií dospělosti je dosažení osobní zralosti, což znamená ekonomickou nezávislost, přejímání plné osobní a občanské odpovědnosti, uzavření manželství, přijetí výchovných úkolů vůči svým potomkům, přizpůsobení se stárnoucím rodičům a také překonání rozporů dětství a dospívání. Ovšem musíme vzít na vědomí, že „*různí lidé dosahují různé míry zralosti v různém čase a různým tempem*“ (Langmeier, & Krejčířová, 2006, 170), protože člověk je individuální bytostí, která si jde vlastní cestou. Kritéria osobní zralosti dosáhne ve věku od 20 do 25-30 málokdo, protože mladí lidé zůstávají déle u rodičů, studují delší dobu a později zakládají rodiny (Sheehyová, 1999). Na tento fakt upozorňují i Langmeier a Krejčířová (2006) s tím, že požadavky na mladé lidi jsou podstatně volnější, než tomu bylo dříve. Také podotýkají, že se oddaluje věk vstupu do manželství, stírají se rozdíly mezi venkovským a městským obyvatelstvem a nástup do práce je pozvolný (kombinace částečného zaměstnání s pokračováním ve studiu).

Dle Vágnerové (2007) ženy, které nemají profesní aspirace, mají děti dříve. Tento model odpovídá dlouholeté tradici, kdy se žena nejen vdávala, ale i rodila děti v mladém věku. Většinou se jedná o lidi s nižším vzděláním. Naopak ženy, které se chtějí vzdělávat, vybudovat si profesní i ekonomické zázemí, mívají děti v pozdějším věku.

Vágnerová (2007) uvádí tři mezníky mladé dospělosti: profesní postavení, manželství či partnerství a rodičovství, kdy na dosažení těchto milníků závisí stabilita jedince, a každá role, z nich vyplývající, rozvíjí různé složky osobnosti. Autorka také uvádí, že hlavním cílem střední dospělosti je udržení pracovní pozice a stabilizace rodiny, hlavně pozitivních vztahů s partnerem, dětmi a rodiči.

1.2.1 Věk matek

Sobotková (2001) uvádí, že termín starší matka označuje ženu rodící po dosažení 35 let. Také mluví o důvodech zvyšujícího se věku matek. Patří k nim: zvýšení vzdělanosti a zaměstnanosti žen, rozmatitost forem rodinného života (svobodné matky, nesezdaná soužití a rozvod) a existující kontrola porodnosti (lehká dostupnost antikoncepce).

Z biologického hlediska je rané rodičovství výhodnější, ale z psychologického pohledu může být nezralost partnerů nevýhodná, protože nezralí rodiče v první řadě uspokojují své vlastní potřeby a nedokážou na děti citlivě reagovat, vycítit jejich potřeby nebo se jim méně věnují. Starší rodiče bývají sebejistější, mají pocit sebedůvěry i kontroly, bývají k dítěti citlivější, empatičtější k jeho potřebám a celkově jim rodičovství přináší větší uspokojení. Na druhou stranu se zvyšuje pravděpodobnost rizikového těhotenství a postižení plodu (Vágnerová, 2007).

Langmeier a Krejčířová (2006) zmiňují, že starší matky bývají při výchově zodpovědnější, senzitivnější k potřebám a jsou sebejistější v mateřské roli, která jim přináší více uspokojení. Na druhé straně je rizikem výchovy starších matek neposkytnutí autonomie dítěti, příliš silné citové vázání se na dítě a také tendence k hyperprotektivě.

Sobotková (2001, 116) souhlasí, že starší ženy jsou sebejistější, důvěřují samy sobě a jsou emočně zralejší. V této souvislosti říká, že „*mladší matky prožívají přání mít dítě jako instinkt či osud, zatímco starší matky popisují pocit připravenosti na dítě jako něco, co získaly časem jako emocionální zralost či stabilitu, která následovala po dosažení ostatních životních cílů*“.

1.3 Manželství, partnerství a svobodná matka

Tato kapitola se bude zabývat specifiky manželství, nesezdaného soužití a svobodné matky.

Manželství

Manželství je nejstarší institucí v historii lidstva. Jedná se o dobrovolné soužití dvou lidí potvrzené zákonem. Uzavřením manželství se dotyční vydělují ze své původní rodiny a přejímají za svůj závazek zodpovědnost. Pro společnost se tento závazek stává důkazem dosažení určitého stupně dospělosti (Kolačná, 2006). Vágnerová (2007, 89) definuje manželství jako intimní párový vztah, „*jehož důležitou funkcí je vytvoření zázemí, které by poskytovalo oporu. Manželský vztah by měl být zdrojem jistoty a bezpečí pro případ jakéhokoliv ohrožení. Může být zdrojem radosti a přispívat k vyrovnanosti*

jedince, ale stejně tak může být zdrojem stresu“. Ochotu uzavřít manželství podmiňuje ukončení profesní přípravy či vybudování si pracovního postavení a získání ekonomického zázemí, ale důvodem většinou bývá rozhodnutí zplodit děti (Vágnerová, 2007).

Langmeier a Krejčířová (2006) poukazují na dvě hlavní potřeby, které uzavřením manželství lidé uspokojují. Jedná se o potřebu intimního emočního soužití a o touhu mít děti, se kterými prožívají radost z vývoje. Také se zmiňují, že život v manželství a v rodině považuje většina lidí za nejdůležitější naplnění života. Šťastné manželství a uspokojivý rodinný život přispívá k pocitu štěstí a smysluplnosti života (Kolačná, 2006).

Manželství nepřináší jen šťastné okamžiky, ale také stresové situace, které jsou dané pocitem omezení svobody, narůstá stereotyp, kupí se povinnosti a odpovědnost. Tyto situace vyžadují úsilí obou partnerů a ochotu problémy řešit (Vágnerová, 2007).

Uzavření manželství si přejí spíše ženy, ale nakonec bývají méně spokojeny. Je to dáno tím, že ženy do manželského vztahu více investují a očekávají, že se jim tato investice vrátí. Chtějí od mužů, aby je ujišťovali o své lásce, aby porozuměli jejich potřebám, aby se otevřeně bavili o svých pocitech a více s nimi komunikovali. Pokud toto manžel nedokáže, žena to vnímá jako úpadek citového vztahu (Vágnerová, 2007). Neshody mezi manžely vedou často k hádkám a pokud se konstruktivně neřeší, problémy se prohlubují a manželství se mění v nešťastné.

Nesezdané soužití

Tento pojem je definován společným bydlením a hospodařením bez uzavření manželství. Volná soužití jsou výsledkem potřeby trvalejšího partnerství za současného uchování si vlastní nezávislosti. Pro většinu lidí je volné soužití pouze dočasným řešením a je považováno jako přípravná fáze na manželství. Volné soužití umožňuje plynulejší a méně stresující adaptaci na manželství, protože není považováno za definitivní. Důvody k tomuto rozhodnutí mohou být nejen ekonomické (ztracení nároku na sociální dávky), ale také velmi subjektivní (nejistota správnosti volby partnera nebo nepřikládají manželství vysokou hodnotu). Toto soužití jim tak poskytne čas na rozmyšlenou (Vágnerová, 2007). Takovéto partnerství většinou trvá jen do doby, než se pár rozhodne založit rodinu, ale jak můžeme ve svém okolí pozorovat, mnoho párů i po narození dítěte volné soužití preferuje. Často je tento vztah označován jako vztah „na psí knížku“. Společností je nesezdané soužití tolerováno.

Svobodná matka

Mateřství bez otce je stále sociálně nepřijatelné, i když v mnohem menší míře, než tomu bylo dříve. Společností je svobodná matka hodnocena ambivalentně, protože na jedné straně ji lidé oceňují za její postoj k mateřství, ale na straně druhé ji odsuzují za předpokládané lehkomyšlné sexuální chování, které vedlo k početí dítěte (Vágnerová, 2007).

Mateřství bez partnera staví ženu, jak bylo výše naznačeno, do mimořádné pozice a cesta k tomuto typu mateřství může mít celou řadu příčin, jednou z nich může být i úmrtí partnera či manžela. Vágnerová (2007) uvádí několik důvodů. Například může být role svobodné matky výsledkem rezignace; budoucí matka není schopná volby, dítě nechce, ale nerozhodne se ani pro interrupci, a otec o dítě nemá zájem. Další příčinou může být řešení z nouze, kdy těhotenství není plánováno, ale je akceptováno. Zde budoucí matka dítě chtěla, ale očekávala, že s ní partner zůstane. Jako poslední příčinou je, že se matka rozhodne mít dítě, i když nemá stálého partnera. Zde matka od otce většinou nic nechce, ani od něj nic neočekává. Často se jedná o ženy s vyšším vzděláním a starší 30 let, pro které je najít přijatelného partnera složité.

Neexistuje jednoznačná odpověď na otázku, zda-li je výchova v neúplné rodině stejně kvalitní jako výchova obou rodičů (Kolačná, 2006). Výchova jen jedním rodičem je náročnější. Mateřství bez partnera představuje riziko extremizace vztahu matky k dítěti, protože bude chtít nahradit roli otce. Vágnerová (2007, 148) poukazuje na to, že *„role osamělé matky je obtížná a její zvládnutí vyžaduje větší osobní investici, často na úkor uspokojení vlastních potřeb“*.

2 Temperament

Tato kapitola se věnuje temperamentu, zejména teoriím dětského temperamentu.

2.1 Definice temperamentu

Každý člověk má odlišný způsob chování a prožívání, které jsou důsledkem odlišností temperamentových vlastností. Tyto vlastnosti jsou nejnáze pozorovatelné a lze jimi člověka charakterizovat (Mikšík, 2007). Temperament je jednou z vlastností osobnosti (Kohoutek, 2000).

Podle Cloninger (1993, in Praško et al., 2003) je temperament vrozená, geneticky podmíněná konstituční složka osobnosti, která obsahuje čtyři dimenze: vyhledávání nového, vyhýbání se ohrožení, závislost na odměně a odolnost. Cakirpaloglu (2012) udává, že je temperament vrozenou dispozicí, která se projevuje specifickým typem reaktivity i emočního prožívání vzhledem k daným podnětům či situacím.

Praško a kol. (2003) uvádějí, že temperament může být pochopen jako dispozice k emocionálním reakcím. Goldsmith (1987, in Keogh, 2007) navrhuje, aby právě emocionalita definovala charakteristiku temperamentu. V podobném smyslu píše i Allport (1961, in Cakirpaloglu, 2012), který chápe temperament jako fenomén emocionální povahy jedince, kam spadá citlivost k emocionálním podnětům, typická síla a rychlost odpovědi, kvalita dominující nálady, její kolísání a intenzita. Buss a Plomin vytvořili teorii, podle níž se temperament skládá z dimenze emocionality, aktivity a sociability. Tyto dispozice jsou již od počátku ovlivňovány prostředím (Smékal, 2009; Keogh, 2007).

Podle Barbary Keogh (2007) temperament popisuje individuální rozdíly mezi lidmi. Ty se projevují citovou vzrušivostí, rychlostí pohybů, řečí, mimikou, ale také větším či menším sklonem k projevení prožívaných citů (Kohoutek, 2000). Typické projevy temperamentu můžeme pozorovat již v prvních měsících života, jedná se v první řadě o reakce na adaptaci prostředí a na okolní svět (Vágnerová, 2010).

Temperament je do značné míry vrozený, ale jeho projevy lze do jisté míry kultivovat (Heluz, 2003; Vágnerová, 2010; Cakirpaloglu, 2012; Kohoutek, 2000). Vágnerová (2010) vysvětluje, že vývoj temperamentu je výsledkem interakce genetických dispozic a především sociálních vlivů. Temperamentové vlastnosti se vyvíjejí v souvislosti s tím, jak dozrává nervová soustava. Projevy vlastností jsou postupně diferencovanější, komplexnější a organizovanější. Kohoutek (2000) připouští změny v projevech, které jsou do jisté míry ovlivněny učením, výchovou, sebevýchovou, věkem, činnostmi i životními

podmínkami. Cakirpaloglu (2012) připouští vliv sociálních činitelů, výchovy i učení na modifikaci temperamentu, ale jen nepatrný, a v tom smyslu, aby se projevy sladily se sociální normou a slušností. Heluz (2003) podotýká, že zjemňovat projevy temperamentu lze, ale snaha ho změnit bývá nejen neúspěšná, ale má i negativní účinky na osobnost jedince.

2.2 Dětský temperament

Níže jsou uvedeny teorie, které vycházejí z výzkumů dětské populace. Mezi nejznámější psychology, kteří se zabývali dětským temperamentem, patří Thomas a Chessová, Buss a Plomin, Rothbartová a Derryberry, Goldsmith a Campos a také Kagan. A nyní je záhodno přistoupit k popisu jednotlivých teorií.

Teorie Thomase a Chessové

Thomas a Chessová zdůrazňovali ve své interakční teorii význam individuálních rozdílů v lidském chování, stejně jako interakce mezi individuální charakteristikou a sociálním prostředím v lidském vývoji (Strelau, 2002). Temperament definují jako styl chování, který odpovídá na otázku „jak“, na otázku „co“ odpovídají schopnosti a „proč“ nám dává odpověď na motivaci (Blatný, 2003). Skupina dětí může mít stejnou motivaci, podobnou úroveň schopností, ale mohou se výrazně lišit v tom, jak budou určitou činnost provádět. Jedná se především o míru a intenzitu aktivity, převahu nálady a přizpůsobivost (Goldsmith et al., 1987).

Thomas a Chessová identifikovali devět temperamentových kategorií, mezi které například spadá aktivita, pravidelnost biologických funkcí, přizpůsobivost či kvalita převažující nálady. Dále vytvořili tři temperamentové typy, které definují pomocí zmíněných kategorií: 1) snadný temperament, 2) obtížný temperament a 3) pomalu se rozehrívající temperament (Blatný, 2003; Strelau, 2002). V literatuře se uvádí i jiné popsání těchto temperamentových typů, například Barbara Keogh (2007) je popisuje jako snadno zvladatelné, obtížně zvladatelné a pomalé, a Mikšík (2007) uvádí tyto tři typy: typ vyrovnaného dítěte, typ problémového dítěte a typ pasivního dítěte.

Snadný temperament se charakterizuje vysokým skórem v pravidelnosti a přizpůsobivosti, mírnou nebo střední intenzitou reakcí a převažující pozitivní náladou. Obtížný temperament je charakterizován intenzivními reakcemi, negativní náladou, nepravidelností a nepřizpůsobivostí. Postupně se rozehrívající temperament se vyznačuje negativními reakcemi na nové podněty, pomalou přizpůsobivostí, převahou negativní

nálady, ale mírnou intenzitou reakcí a pravidelností (Strelau, 2002; Keogh, 2007; Blatný, 2003).

Ve své teorii se také zabývají pojmem goodness of fit, který nastává, pokud je jedinec, jeho temperament a jeho ostatní charakteristiky v souladu s možnostmi, požadavky a očekáváním společnosti. Goodness of fit zajišťuje optimální vývoj, menší nesoulad vyvolává konflikty a stres. Tento nesoulad označují jako poorness of fit a vede k problémům v chování (Strelau, 2002).

Teorie Busse a Plomina

Buss a Plomin definují temperament jako soubor vrozených osobnostních rysů, které se objevují brzy v životě. Tato definice vznikla ze dvou podmínek, které si Buss a Plomin kladli. Za prvé, že vlastnosti jsou genetického původu, a za druhé, že vlastnosti se objevují v dětství, konkrétně v prvním roce života (Goldsmith et al., 1987; Strelau, 2002). Za dědičné považují autoři to, co je stabilní v průběhu dětství, a to, co přetrvává až do dospělosti (Strelau, 2002). Temperament je podle autorů klíčovou součástí osobnosti.

Blatný (2003) popisuje, že jejich teorie EAS označuje emocionalitu, aktivitu a sociabilitu jako dimenze temperamentu. Aktivita je popisována jako spontánní výdej energie a je považována za hlavní temperamentovou dimenzi, která obsahuje čtyři složky: tempo, energičnost, vytrvalost a motivaci. Emocionalitou jsou myšleny pocity tísně a stavy ohrožení, které jsou doprovázeny intenzivní autonomní aktivací, jde tedy o negativní emocionalitu. Do emocionality patří hněv a strach, které mají čtyři složky: složku motorickou (únik, agrese), expresivní (mimika), fyziologickou (zrudnutí) a kognitivní (předzvěst katastrofy). A poslední temperamentovou dimenzí je sociabilita, která je definována upřednostňováním společnosti před samotou. U sociability můžeme najít opět čtyři složky, kde nejdůležitější složkou je vyhledávání společnosti.

Teorie Rothbartové a Derryberryho

Rothbartová a Derryberry definovali temperament jako relativně stabilní, převážně biologicky založený na individuálních rozdílech v reaktivitě a seberegulaci (Goldsmith et al., 1987). Reaktivita se týká vzrušivosti fyziologických a behaviorálních systémů. Samoregulací jsou myšleny procesy, jako je pozornost, přístup, vyhýbání se, inhibice, které slouží k modulaci reaktivity (Strelau, 2002; Goldsmith et al., 1987).

Temperamentové vlastnosti jsou vyjádřeny v chování, pozornosti, emocionalitě a motorické aktivitě. Veškeré vlastnosti jsou vývojově podmíněny, například novorozenec projevuje pouze negativní emoce, ale v raném dětství se objevuje i pozitivní emocionalita vyjádřená úsměvem a vokalizací (Strelau, 2002).

Teorie Goldsmitha a Campose

Goldsmith a Campos jsou autoři emoční teorie dětského temperamentu. Definují temperament jako individuální rozdíly v primárních emocích (znechucení, úzkost, strach, hněv, smutek, radost, překvapení). Primární emoce jsou považovány za obsah temperamentu a mohou být behaviorálně vyjádřeny různými způsoby: mimikou, posturikou, gesty, proxemikou, vokalismem (Blatný, 2003; Strelau, 2002).

Struktura temperamentu se dle autorů teorie skládá z dimenzí emocí, jejich projevů a reakcí. Nezaměřují se ovšem jen na negativní emoce, jako to bylo u Busse a Plomina, ale také se věnují emocím pozitivním. Goldsmith a Campos přijímají jako Thomas a Chessová biologickou podmíněnost, ale nepovažují ji za hlavní determinantu (Blatný, 2003).

Teorie Kagana

Poslední teorií, které je v této práci věnována pozornost, je Kaganova teorie inhibovaného a neinhibovaného temperamentu. Kagan (1989, in Blatný, 2003, 23) definuje temperament jako *„vrozené vzorce chování a biologických funkcí organismu, které se projevují od narození a nabývají různého fenotypického výrazu v závislosti na osobní zkušenosti“*. Kagan nepopírá existenci jiných kategorií nebo vlastností temperamentu, ale zaměřuje se jen na dimenzi, kterou označil jako inhibovaný a neinhibovaný temperament.

Strelau (2002) se zmiňuje, že tyto dvě kategorie se vztahují na počáteční reakci dítěte na neznámé události, lidi, situace a předměty. Setkání s něčím cizím vyvolává stavy nejistoty, na které děti reagují různými způsoby. Děti s inhibovaným temperamentem se vyznačují plachostí, tichostí, opatrností a rezervovaností. Dítě s neinhibovaným temperamentem za stejných podmínek bude družné, hovorné, spontánní s minimálním strachem. Inhibovaný a neinhibovaný temperament jsou brány jako extrémy s kvalitativně odlišnými povahovými vlastnostmi.

2.2.1 Charakteristika dětského věku

Předchozí kapitola je zaměřena na dětský temperament, proto bude nadcházející kapitola orientována na vývoj dítěte. Hlavní akcent je kladen na kojenecké a batolecí vývojové období.

Kojenec

Kojenecké období se udává od prvního měsíce do jednoho roku. Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) nám novorozenecké období ukazuje, že dítě má základní vrozené dispozice, které se v kojeneckém věku rozvíjejí. Během prvních měsíců života dítě rychle roste, postupně zapojuje zrak do prozkoumávání okolí a zajímá se o dění okolo sebe, na které specifickým způsobem reaguje (Allen, & Marotz, 2002).

Vývoj emocionality se postupně diferencuje a rozvíjí. Dítě je nejprve schopné vyjádřit pocity, které signalizují spokojenost či nespokojenost a teprve postupem času je schopno vyjádřit radost i zlost. Po pátém měsíci se objeví strach, který se postupem času projevuje jako strach z neznámých lidí (Vágnerová, 2005). Dle Řičana (2004) se strach z neznámých lidí objevuje okolo osmého měsíce, kdy se dítě v přítomnosti cizí osoby lepí na matku, rozpláče se, kňourá nebo zastaví probíhající činnost. Projevy úzkosti se objevují podle Vágnerové (2005) v osmém až devátém měsíci, kdy se dítě obává opuštění. Tato separační úzkost vyúsťuje tím, že dítě lpí na matčině přítomnosti a stává se, že nesnese ani odchod do vedlejší místnosti.

Kojenci reagují odlišně na různé podněty. Pokud se jedná o hlasité zvuky, některému dítěti vůbec nevadí a jiné se ho bojí. Totéž platí i o reakcích na odchod rodičů, na výrazy a gesta lidí (Allen, & Marotz, 2002). To, že dítě dokáže rozlišit různé emoční projevy, obzvláště mimické, souvisí dle Vágnerové (2005) s rozvojem smyslového vnímání. Schopnost rozlišovat emoce slouží dítěti k orientaci v dané situaci, ale jakým způsobem bude dítě na tyto projevy reagovat, je velmi individuální.

Děti v kojeneckém věku se rády chovají a přestávají plakat, pokud se k nim přiblíží rodič. Zpočátku se i k cizím lidem chovají přátelsky a důvěrněji, ale jak jsme popsali výše, postupem času projevují neklid a strach. Většina dětí vítá nové zážitky a příležitosti k prozkoumávání (Allen, & Marotz, 2002). V prvních měsících kojeneckého období si dítě hrálo jen s hračkami, které jsou v dosahu, a zkoumalo je pomocí úst. Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) je dítě okolo šestého měsíce velmi aktivním nejen při hře, ale i při zkoumání okolí. Dále se zmiňují, že pro dítě představuje osmý až devátý měsíc

velký krok, protože se naučilo sedět pevně a vzpřímeně, a tím pádem dokáže zpozorovat více podnětů, kterých se může posléze zmocnit pomocí lezení. V jedenácti měsících se dítě přidržuje nábytku a dělá úkroky stranou. Toto vše nasvědčuje tomu, že ve dvanácti měsících udělá své první krůčky bez opěry (Matějček, Pokorná, & Karger, 2004).

Dítě si podněty vybírá a rozlišuje je podle toho, zda jsou pro něj příjemné či zajímavé (Vágnerová, 2005). Se zvládnutím vývojových úkolů (ležení na bříšku, posazení se, lezení a chození) se rozšiřuje množství podnětů. Pokud je dítě vystaveno mnoha stimulům najednou nebo je unavené, tak je automaticky přestane vnímat (Matějček et al., 2004).

Batole

Batolecí věk trvá od jednoho roku do tří let (Matějček et al., 2004). Motorický vývoj batolete se v tomto období opět zdokonaluje, chůze se stává jistější a postupně se mění v běh a skoky (Allen, & Marotz, 2002). Jak uvádí Vágnerová (2005), v této době se dítě stává samostatnějším a aktivnějším. Samostatnost pohybu je pro batole výhodná z toho důvodu, že umožňuje ovlivňovat míru kontaktu s okolními podněty. Nejvíce jeho pozornost upoutají ty věci, které jsou v úrovni jeho výšky nebo leží na zemi. S postupem času dokáže dítě i déle udržet pozornost u činnosti, kterou dělá (Allen, & Marotz, 2002).

V tomto období se také zdokonaluje řeč a vyjadřování. Dítě začíná od jednoduchých spojení až po jednoduchá souvětí, která ještě nejsou zcela gramaticky správná (Vágnerová, 2005). Řeč se rozvíjí pomocí říkanek a rytmických písniček, které mají děti rády (Allen, & Marotz, 2002).

Vágnerová (2005) uvádí dva důležité mezníky ve vývoji. Prvním je schopnost separace od matky, která je důležitá nejen pro další osamostatňování, ale také podstatná pro rozvoj identity. Druhý mezník představuje uvědomění si vlastní osobnosti a jejích možností.

Dítě v batolecím věku je stále závislé na členech rodiny a i krátkodobé odloučení vyvolává prudké separační reakce, které jsou nápadnější, než tomu bylo v kojeneckém věku (Langmeier, & Krejčířová, 2006). Tyto separační reakce mají svá stádia. První fází je protest, kdy dítě křičí a volá matku. Pokud matka nepřijde, nastává zoufalství, dítě nařká už podstatně méně, ale odvrací se od okolí, uzavírá se do sebe a odmítá navázání jakéhokoli kontaktu. Posledním stádiem je odpoutání se od matky – dítě se ztišilo a je schopné se připoutat k jinému dospělému. V tento moment se jeho chování přiblíží normálnímu (Říčan, 2004; Langmeier, & Krejčířová, 2006). Ovšem tyto reakce závisí

na temperamentu dítěte, který je velmi individuální. Separace od matky je důležitá a projevuje se například tím, že dítě se na chvíli od matky vzdálí, pak k ní přiběhne a dožaduje se objetí. Tímto se dítě učí, že se nemusí bát vzdálit a zároveň se potřebuje ujistit, že bude mít matku vždy nablízku (Říčan, 2004).

Důležitým mezníkem je uvědomění si své osobnosti. Zde se objevuje potřeba sebeprosazení, která může mít charakter negativismu. Batole chce uspokojovat své vlastní potřeby i v případě, je-li to opakem přání matky (Vágnerová, 2005). Dítě se chová vzdorovitě a slůvkem „NE“ reaguje na cokoli (Allen, & Marotz, 2002). Je si vědomo, že může věci vzít, zahodit, že může i utéci, ale jeho touha dělat si co chce, je často limitována zásahem dospělé osoby, a tak podle Langmeiera a Krejčířové (2006) nastává násilné vymáhání nebo právě odmítání. Batole se snaží o autonomii, ale překážkou je nejen jeho nevypěstlost, ale také rodiče. Tento vzdor nastupuje mezi druhým a třetím rokem a trvá přibližně rok.

Batole dokáže zřetelně projevit své city. Nejvíce projevuje citovou prudkost, kope okolo sebe, mlátí, dupe, křičí (Říčan, 2004). Většinou se jedná o vyjádření hněvu a vzteku, které dle Vágnerové (2005) signalizují aktuální frustraci. Strach z neznámých lidí se u batolete tolik nevyskytuje a naopak se k lidem chová přátelsky (Allen, & Marotz, 2002). Děti dokážou projevit stud, když ví, že překročily vymezenou hranici (Vágnerová, 2005). Dále jsou schopny žárlivosti, která bývá nejčastěji zacílená na mladšího sourozence (Říčan, 2004; Vágnerová, 2005). Batolata jsou i velmi empatická, dokážou se vcítit do druhých a utěšovat je buď pomazením či pohlazením.

3 Životní spokojenost

Tato kapitola popisuje životní spokojenost, se kterou je možné se setkat v odborné literatuře pod různými pojmy, jimiž se zabývá pozitivní psychologie.

Pro popis stavu, kdy se člověk cítí dobře, je v pozitivní psychologii používáno několik příbuzných pojmů. Jedná se například o pohodu (well-being), životní spokojenost (life satisfaction) a štěstí (happiness). I přestože jsou tyto pojmy vymezeny různými způsoby, lze říci, že reflektují různé aspekty téhož (Slezáčková, 2012).

Hamplová (2004) uvádí, že životní spokojenost, štěstí a subjektivní pocit blaha jsou pojmy, kde přesnější definice, která by mezi nimi rozlišovala, chybí, ale většina definic má společného to, že zdůrazňují subjektivitu hodnocení. Studie DeNeveové a Coopera (1998, in Blatný et al., 2010) prokázala, že životní spokojenost má nejbližší významový vztah s osobní pohodou.

Blatný, Dosedlová, Kebza a Šolcová (2005) chápou životní spokojenost jako jeden z klíčových pojmů v širší oblasti osobní pohody a Dosedlová (2008) dodává, že osobní pohoda je nadřazená pojmům popisujícím psychologické kvality pocitů, jež byly uvedeny výše.

Proto je vhodné si osobní pohodu nyní definovat.

3.1 Osobní pohoda (well-being)

Křivohlavý (2004) ve své knize uvádí, že termín “well-being“ se často vyskytuje v pozitivní psychologii, ale překládá se do češtiny s obtížemi. Autor ho překládá jako životní pohoda. Výše uvedený termín je vysvětlován i příbuznými pojmy spokojenost a životní spokojenost, ale i slovy blaho, radost, úspěšnost, štěstí. Všechny tyto ekvivalenty doplňují celkovou charakteristiku pojmu “well-being“ (Kebza, 2005; Blatný et al., 2005; Kebza, & Šolcová, 2003).

Diener, Lucas a Oishi (2002) pod pojmem osobní pohoda (subjective well-being) rozumí kognitivní a emocionální zhodnocení vlastního života. Mezi složky osobní pohody (SWB) řadí v první řadě subjektivní stav pohody, který zahrnuje pozitivní a negativní emoce, přičemž pozitivní převládají. Druhou složkou je kognitivní zhodnocení spokojenosti se životem a poslední složkou je zhodnocení spokojenosti v důležitých oblastech života (zdraví, vztahy, volný čas atd.).

Křivohlavý (2004, 181) dodává: „Znamená to, že pohoda je velice širokým pojetím toho, co je pro člověka důležité. Týká se kladných i negativních emocí, afektů, nálad i toho,

jak se daný člověk dívá na své plány, na svá očekávání a jejich realizaci. Vychází se při tom z údajů, které poskytuje vlastní zkušenost dotazovaného“. Osobní pohoda tedy neobsahuje jen emotivní a kognitivní složky, ale také důležitou postojovou komponentu (Blatný et al., 2005). Pro definování stavu osobní pohody z psychologického hlediska je důležité subjektivní kritérium, tedy to, co konkrétní člověk sám považuje za osobní pohodu, spokojenost a kvalitní život (Blatný et al., 2010).

Konstrukty, podle kterých byla osobní pohoda dříve popisována, jsou v současnosti chápány jako její součást. K těmto konstruktům náleží dlouhodobé pozitivní a negativní emoční stavy, štěstí, životní spokojenost, sebehodnocení, sebeúcta a také spokojenost ve významných oblastech života (Diener, Suh, Lucas, & Smith, 1999).

Osobní pohoda je tvořena kognitivní a emoční složkou, přičemž kognitivní složka zahrnuje vědomé hodnocení vlastního života a emoční složka je souborem nálad, emocí a afektů (Blatný et al., 2010). Diener a kol. (1999) za emoční komponenty považují dlouhodobé pozitivní a negativní emoční stavy a štěstí, a kognitivní komponenty představují životní spokojenost, spokojenost ve významných oblastech života a sebehodnocení. Blatný a kol. (2010) uvádějí, že životní spokojenost je vědomé globální hodnocení vlastního života jako celku, které souvisí se spokojeností v různých doménách života, jako je rodina, přátelé, pracovní prostředí atd. Proto je vhodné uvést faktory, které životní spokojenost ovlivňují.

3.2 Faktory ovlivňující životní spokojenost

Dle Blatného a kol. (2010) je možné rozdělit zdroje osobní pohody do čtyř kategorií:

1. Demografické údaje (věk, vzdělání, rodinný stav, zaměstnání, ekonomický status, zdravotní stav, bydlení atd.) - přispívají k celkové pohodě nanejvýše z jedné pětiny. Významným faktorem je vzdělání, kdy lidé s vyšším vzděláním jsou spokojenější, a také to, zda má člověk práci, ve které je spokojen.
2. Osobnost - lidé extravertní, emočně stabilní a svědomití jsou se životem spokojenější.
3. Diskrepance v očekáváních - nenaplnění osobních cílů vede k nespokojenosti, a naopak jejich dosažení ke spokojenosti.
4. Sociální vztahy - sociální opora patří mezi významné faktory osobní pohody. Partnerství je podstatnou formou sociální oprory. Lze tedy říci, že lidé v partnerství jsou spokojenější se životem.

Osobnost

Extraverze, stabilita a svědomitost souvisí s životní spokojeností. Blatný a Osecká (1998) také zjistili, že životní spokojenost je spojena s vysokou mírou dominance a afiliace. Šolcová s Kebzou (2005) tvrdí, že spokojení lidé se vyznačují pozitivním vztahem k vlastní osobě, vysokou sebeúctou a sebezřetím.

Vztahy mezi rodičovstvím a temperamentem dítěte mohou být ovlivněny psychologickými charakteristikami rodičů. Escalona (1968, in Putnam, Sanson, & Rothbart, 2002) uvádí, že více nervózní matky mají tendenci ztrácet důvěru ve své kompetence, když jejich uklidňující techniky nezabírají.

Pohlaví a věk

Výzkumy týkající se vztahu mezi pohlavím, věkem a životní spokojeností nedávají jednoznačný obraz dané problematiky. Některé ukazují, že pohlaví a věk spokojenost ovlivňují, jiné tvrdí opak (Hnilica, 2005). Šolcová a Kebza (2005) se shodují v tom, že osobní pohodu neovlivňuje ani pohlaví ani věk, ale Diener a Suh (1998, in Diener et al., 1999) dodávají, že životní spokojenost s věkem mírně stoupá i přes současný pokles množství a intenzity pozitivních emocí.

Hamplová (2004) říká, že pohlaví životní spokojenost neovlivňuje, ale že s rostoucím věkem spokojenost klesá. Předpokládá, že se tak děje kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu. Podle Fahrenberga, Myrtega, Schumachera a Braehlera (2001) existuje souvislost mezi spokojeností a věkem a dodávají, že spokojenost s věkem stoupá.

Zaměstnání a vzdělání

Šolcová a Kebza (2005) zjistili signifikantní vztah mezi osobní pohodou, vyšším vzděláním a sebeuplatněním. Hamplová (2004) uvádí, že spokojenost souvisí s prací, ale vliv práce je nižší než vliv spokojenosti s rodinným životem. Také se zmiňuje, že vzdělání je významným faktorem životní spokojenosti. I když charakter vykonávané práce a životní spokojenost spolu souvisí, je důležitější to, zda člověk práci má či nikoliv (Diener et al., 1999). Úroveň životní spokojenosti byla snížena vlivem prožívaného distresu zvláště u osob nezaměstnaných (Blatný et al., 2005).

Zdraví

Šolcová a Kebza (2005) zjistili, že prožitek osobní pohody je determinován subjektivně hodnoceným zdravotním stavem.

Spokojenost se zhoršujícím se zdravotním stavem postupně klesá, zatímco spokojenost s finančními poměry časem stoupá (Fahrenberg et al., 2001).

Partnerství

Klíčovým faktorem spokojenosti se životem je partnerství (Hamplová, 2004). Hamplová (2006) zkoumala životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v jednadvaceti evropských zemích. Ve své práci popisuje několik studií o manželství a jejich vlivu na spokojenost. Ačkoli se názory vždy neshodovaly, obecně platí, že manželství má pozitivní vliv na životní spokojenost. Ženatí muži a vdané ženy jsou se životem spokojenější.

Stack a Eshleman (1998) zkoumali, jak se liší životní spokojenost lidí v manželstvích a v nesezdaných párech. Ze studie v Americe vyšlo najevo, že nesezdaní lidé jsou spokojenější než ti, kteří žijí sami, ale ne tak spokojeni jako manželé. I z výsledků Hamplové (2006) a Fahrenberga a kol. (2001) vyšlo najevo, že manželé nebo partneři jsou výrazně šťastnější než tzv. singles. Výsledky Angela (2009) také poukazují na to, že lidé, kteří žijí spolu jako pár, ale nejsou oddáni, mají nižší životní spokojenost než manželé.

Míra spokojenosti v manželství stále klesá, ženy jsou častěji nespokojeny, protože vnímají rozdělení povinností jako nespravedlivé a pocítují málo pochopení a podpory ze strany partnera. Se svým rodinným životem jsou spokojenější lidé mladší třiceti let než lidé o deset let starší (Vágnerová, 2007). Manželská spokojenost bývá nejvyšší na samém počátku a po narození prvního dítěte klesá. Nejnižší úroveň dosáhne v období puberty dítěte (Slezáčková, 2012).

Po narození dítěte manželská spokojenost významně klesá, což je ale způsobeno reorganizováním času, zaměřeností pozornosti na dítě, nároky na péči a nedostatkem času i energie na partnera. Tento pokles však bývá dočasný a postupně se vrací na původní úroveň. Takový obrat se dostavuje, když si rodiče osvojí dostatečně dovednosti, ustálí si režim a nové rozdělení rolí. Manželská spokojenost také koreluje s přímým aktivním zapojením otce do péče (Langmeier, & Krejčířová, 2006).

Dyrdal, Røysamb, Nes a Vittersø (2010) zkoumali souvislost mezi celkovou životní spokojeností a spokojeností ve vztahu. Longitudiální studie měřila spokojenost v době

těhotenství, kojeneckém a batolecím věku. Zjistilo se, že celková spokojenost se zvýšila před porodem a trvala až šest měsíců po porodu, pak začala klesat. Nejnižší úroveň dosáhla spokojenost tři roky po porodu. V průběhu těhotenství došlo ke zvýšení manželské spokojenosti, která klesala v průběhu dětství. Z výsledků výzkumu vyšlo najevo, že pokles v manželské spokojenosti následuje po poklesu celkové spokojenosti.

Rodičovská součinnost (Coparenting)

Coparenting je definován jako kvalita koordinace mezi dospělými v rodičovských rolích (McHale, 1997, in Schoppe-Sullivan, Mangelsdorf, Brown, & Szewczyk Sokolowski, 2007). Jedná se tedy o spolupráci mezi rodiči a jejich spolupodílení se na výchově dítěte (Burney, & Leerkes, 2010).

Existují rozporuplné názory na to, jak temperament dítěte ovlivňuje spolupráci rodičů. Někteří autoři došli k závěrům, že spolupráce je nízká, když dítě je hodnoceno jako nepřizpůsobivé, a vyšší, pokud je dítě úzkostlivé (Schoppe-Sullivan et al., 2007). Dále se přišlo na to, že malou míru spolupráce pocítovaly matky, které měly buď děti s převládajícími negativními emocemi, nebo děti, které se snadno rozrušily, nebo neutišitelné děti (Crockenberg, & Leerkes, 2003). Na druhou stranu Burney a Leerkes (2010) zjistili, že tyto děti mohou rodiče donutit k větší spolupráci.

Studie poukazují i na to, že rodičovská součinnost je závislá na spokojenosti s manželstvím. Pokud byla spokojenost před narozením dítěte vysoká, rodiče spolu více spolupracovali i po jeho narození. Páry, které vykazují menší spokojenost s manželstvím, prokazují menší spolupráci. Děje se tak, pokud mají dítě s obtížným temperamentem (Schoppe-Sullivan et al., 2007). McHale a kol. (2004, in Burney, & Leerkes, 2010) zjistili, že páry, které vykazovaly nízkou manželskou spokojenost a měly nepřizpůsobivé dítě, nespolečně pracovaly při výchově, naproti tomu páry, které měly emočně reaktivní dítě, ale byly spokojené, spolupracovaly. Rozdělení činností je důležité pro manželskou spokojenost a spolupráci zvláště v případě reaktivního, neutišitelného či úzkostného dítěte (Burney, & Leerkes, 2010).

Oproti výše uvedeným zjištěním Stright a Bales (2003) nezjistili žádné rozdíly mezi pohlavím, temperamentem a spoluprací rodičů. Jejich nálezy jsou ale limitovány omezeným vzorkem.

Děti, dětský temperament a vnímaná rodičovská kompetence

Výsledky z dánských studií ukazují, že s narozením prvního dítěte je spokojenější více žena než muž a příchod dalších dětí pak snižuje spokojenost u obou rodičů (Slezáčková, 2012). Naproti tomu Angeles (2009) zjistil, že spokojenost roste s počtem dětí. Mladší rodiče jsou stejně spokojeni s jedním, dvěma nebo třemi dětmi, ale rozdíly jsou zřetelné u starších matek, u nichž roste spokojenost s narůstajícím počtem dětí, ale pouze do třetího potomka.

Belsky a Rovine (1990, in Crockenberg, & Leerkes, 2003) tvrdí, že nepředvídatelné a nepřizpůsobivé dítě způsobuje pokles spokojenosti a zvýšení konfliktu v manželských vztazích. Emoční reaktivita (např. vysoká intenzita radosti a hněv) je více přijímána u chlapců, kdežto vlastnosti jako je stud či strach jsou více přijatelné u dívek (Putnam et al., 2002; Crockenberg, & Leerkes, 2003).

Negativně reaktivní děti mohou přispět ke snížené spokojenosti matek (Crockenberg, & Leerkes, 2003). Dráždivé děti (irritable children) mají negativní vliv na spokojenost matek, tyto děti jsou označovány jako obtížně zvladatelné, což má za následek to, že matky vykazují menší zapojení se do výchovy (Putnam et al., 2002; Sanson, & Rothbart, 1995). Dítě, které je snadno utižitelné a přizpůsobivé vyvolává pozitivní rodičovství, a tím pádem zvyšuje spokojenost rodičů, navzdory tomu podrážděné, náročné a neutižitelné dítě způsobuje odtazitost rodičů a snižuje spokojenost (Sanson, & Rothbart, 1995).

Langmeier a Krejčířová (2006) dodávají, že míra spokojenosti koreluje s charakteristikami dítěte. Pokud je dítě náročnější, pokles spokojenosti je větší a trvá déle. Je to spojeno s pocitem ztráty kontroly a se sníženou vnímanou rodičovskou kompetencí.

Dětský temperament ovlivňuje také vnímanou rodičovskou zdatnost. Teti a Gelfand (1991, in Putnam et al., 2002) uvádějí, že matky dětí s obtížným temperamentem vnímají samy sebe jako méně kompetentní (méně citlivé, vřelé a angažované), zároveň jsou také méně spokojené. Crockenberg a Leerkes (2002; 2003) tvrdí, že matky bázlivých a obtížně utižitelných dětí mají nižší vnímanou rodičovskou zdatnost.

III Praktická část

1 Výzkumný cíl a hypotézy

1.1 Výzkumný cíl

Hlavním cílem této práce je zjistit úroveň životní spokojenosti žen na mateřské a rodičovské dovolené v souvislosti s temperamentem dítěte.

Dále je úmyslem nalézt rozdíl mezi celkovou životní spokojeností u žen na mateřské či rodičovské dovolené a normovacím výběrem.

Úkolem je také prokázat souvislost mezi temperamentem dítěte a celkovým psychickým stavem.

Dalším dílčím cílem je posoudit vliv dětského temperamentu na vnímanou rodičovskou zdatnost.

1.2 Hypotézy

To, zda bude matka spokojená, ovlivňuje řada faktorů, o kterých se hovořilo v teoretické části. Zde je nutno připomenout, jak děti ovlivňují spokojenost matek. Dítě, které je neutišitelné, obtížně zvladatelné a podrážděné, přispívá k nespokojenosti a snížení vnímané rodičovské zdatnosti (Sanson, & Rothbart, 1995; Crockenberg, & Leerkes, 2003; Langmeier, & Krejčířová). Belsky a Rovine (1990, in Crockenberg, & Leerkes, 2003) zjistili, že při péči o nepřizpůsobivé a nepředvídatelné dítě se objevuje více konfliktů v manželském vztahu, manželská spokojenost tedy klesá.

Dyrdal a kol. (2010) zjistili, že celková spokojenost se zvýšila před porodem a trvala až šest měsíců po porodu, pak začala klesat. Nejnižší úrovně dosáhla spokojenost tři roky po porodu.

Mateřská dovolená je vnímána jako období, které je pro ženu v mnohých ohledech zátěžové. Diplomové práce, které se věnují spokojenosti žen na mateřské dovolené, poukazují na to, že celková životní spokojenost je oproti udávané normě menší (Ondráčková, 2011; Pavlíková, 2012).

Z výše zmíněného vyplývají tyto hypotézy:

- H1:** Celková životní spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené statisticky souvisí alespoň s jedním faktorem vyššího řádu dětského temperamentu.
- H2:** Celková životní spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené je statisticky významně nižší než průměrná životní spokojenost normovacího výběru.
- H3:** U výběrového souboru matek existuje statisticky významná souvislost mezi vnímanými rodičovskými kompetencemi a alespoň s jedním faktorem vyššího řádu dětského temperamentu.
- H4:** Životní spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené statisticky souvisí s vnímanými rodičovskými kompetencemi.
- H5:** Spokojenost se životem klesá s narůstajícím věkem dítěte.
- H6:** Negativní reaktivita dítěte statisticky souvisí se subškálou manželství v dotazníku životní spokojenosti.
- H7:** Alespoň jeden faktor vyššího řádu dětského temperamentu statisticky souvisí s celkovým psychickým stavem žen na mateřské a rodičovské dovolené.

2 Metodologický rámec

2.1 Typ výzkumu

V rámci výzkumu byla provedena kvantitativní studie na výběrovém souboru 142 žen, Data byla sesbírána pomocí několika dotazníků, součástí dat jsou i sociodemografické údaje.

2.2 Metody sběru dat

Pro sběr dat byl použit Dotazník životní spokojenosti (DŽS), posuzovací škála SUPOS-7 PC, dotazník rodičovských kompetencí (překlad Parenting Sense of Competence Scale – PSOC) a pro zjištění temperamentu dětí dotazník chování kojence (překlad Infant Behavior Questionnaire-Revised – IBQ-R) a dotazník chování v raném dětství (překlad Early Childhood Behavior Questionnaire – ECBQ).

2.2.1 DŽS

Dotazník životní spokojenosti zkonstruovali Fahrenberk, Myrtek, Schumacher a Brähler a českou verzi upravili Rodný a Rodná (2001). Dotazník se používá k celkovému posouzení životní spokojenosti. Skládá se z deseti oblastí, kterými jsou:

- Zdraví – **ZDR** – osoby s vysokou hodnotou v této škále jsou spokojeny se svým celkovým zdravotním stavem, se svou duševní a tělesnou kondicí, se svou fyzickou výkonností a odolností proti nemocem.
- Práce a zaměstnání – **PAZ** – v této škále respondenti hodnotí spokojenost s pracovní pozicí, se svými úspěchy, s možnostmi vzestupu a s mírou zátěže.
- Finanční situace – **FIN** – spokojenost se svým příjmem, s výší svého majetku i s životní úrovní.
- Volný čas – **VLC** – vyjádření míry spokojenosti s délkou a kvalitou volného času.
- Manželství a partnerství – **MAN** – hodnotí spokojenost s požadavky, které na ně klade manželství, s upřímností partnera, s vyjadřováním něžností a pocitem bezpečí.
- Vztah k vlastním dětem – **DET** - spokojenost se vztahem ke svým dětem, se svým vlivem na děti, se společnými aktivitami a s oceněním ze strany dětí.
- Vlastní osoba – **VLO** – spokojenost se svým vzhledem, se schopnostmi, charakterem, vitalitou a sebevědomím.

- Sexualita – **SEX** – spokojenost s fyzickou atraktivitou, se sexuální výkonností, sexuálními kontakty, reakcemi a se sexuální harmonií s partnerem.
- Přátelé, známí, příbuzní – **PZP** – spokojenost se sociálními vztahy a společenskou angažovaností.
- Bydlení – **BYD** – spokojenost s bytovými podmínkami, jako je velikost, stav, poloha a dostupnost.

K získání celkové hodnoty se využívá součet výsledků z jednotlivých oblastí mimo PAZ, MAN, DET. Čím je hrubé skóre vyšší, tím větší je míra spokojenosti respondenta.

2.2.2 SUPOS – 7 – PC

Posuzovací škála SUPOS – 7 – PC (Mikšíka, 1993) hodnotí a vystihuje strukturu a dynamiku subjektivních prožitků a psychických stavů jedince.

Dotazník vystihuje psychický stav na základě sedmi základních dimenzí:

- Psychická pohoda – **PE** – ukazuje, nakolik se daný jedinec cítí svěží, spokojený, psychicky vyrovnaný a klidný, resp. optimistický a dobře naladěný. Objevují se pocity spokojenosti, příjemného naladění, prožitky euforie a sebedůvěry.
- Aktivnost a činorodost – **A** – jedná se o pocity síly, energie a prahnutí po akci, tudíž jde o aktivní interakci s dynamikou situačních proměnných.
- Impulsivnost a odreagování – **O** – jde o neřízené, spontánní uvolňování napětí a psychických tenzí. Definuje se náladovostí, nízkým sebeovládáním, výbušností a agresivitou.
- Nepokoj a psychické rozladění – **N** – člověk prožívá psychické tenze, u kterých nenachází ventily pro jejich uvolňování. Projevuje se psychickým i motorickým neklidem, rozmrzelostí, nespokojeností a roztěkaností.
- Deprese – **D** – jde o komplex pocitů a stavů, jejichž charakteristickým znakem je tendence k pasivitě a apatii. Patří sem pesimismus, otrávenost, pocity slabosti a zmoženosti.
- Úzkostné očekávání a obavy – **U** – jedná se o astenické prožívání psychického napětí při nejistém vývoji situace, kdy chybí pohotovost k interakci. Patří sem pocity nejistoty, prožitky psychického napětí, úzkostná nálada, obavy z možných budoucích důsledků.
- Sklíčenost – **S** – je popisována jako pasivní prožívání negativních důsledků psychické zátěže. Je to v podstatě obrácení prožitků psychického napětí nikoli ven,

ale „dovnitř“. Jedná se o takové prožitky, které lze vyjádřit adjektivy: smutný, osamělý, přecitlivělý, nešťastný.

Celková kvalita psychického stavu je sycena všemi komponentami škály SUPOS – 7 – PC. Započítávají se však opačné hodnoty položek PE a A, než jakými je skórovali respondenti. Pokud vzrůstá celkové skóre sumy SUPOS – 7 - PC, pak celková kvalita psychického stavu klesá, a naopak.

2.2.3 PSOC

Dotazník Parenting Sense Of Competence Scale zjišťuje to, jak rodič vnímá sám sebe v rodičovské roli. Autorem dotazníku je Gibaud-Wallston a obsahuje 17 položek, z toho 8 je reverzních. Měří dva aspekty – spokojenost s rodičovskou rolí a rodičovskou zdatnost. Nízká spokojenost se projevuje frustrací, úzkostí a nízkou motivací v rodičovství. Zdatnost ukazuje, jak rodič sám posuzuje své rodičovské schopnosti a kompetence. Respondenti hodnotí jednotlivé položky na šestistupňové škále od “zcela souhlasím“ po “zcela nesouhlasím“. Skóre je vypočítáno sečtením všech položek. Čím vyšší skóre, tím vyšší vnímání rodičovské kompetence - tj. spokojenosti a zdatnosti (Gilmore, L., A., & Cuskelly, M., 2009; Ohan, J., L., Leung, D. W., & Johnston, C., 2000).

Tento dotazník nebyl standardizován na českou populaci. Autor uvádí Cronbachův koeficient alfa pro celkový skór v hodnotě 0,80, pro spokojenost 0,80 a rodičovskou zdatnost 0,69, což prozrazuje, že vnitřní konzistence je dobrá. Dotazník také prokázal dobrou konstruktovou validitu, která byla testována podobnými testy (Simmons, & Lehmann, 2012).

2.2.4 IBQ-R

IBQ-R (Infant Behavior Questionnaire – Revised) je dotazník využívaný k měření kojeneckého temperamentu, jehož autoři jsou Rothbartová a Gartstein. Tento dotazník se používá pro děti od tří do dvanácti měsíců. V mé práci byla použita verze, která obsahuje 14 škál a 91 položek. Mimo 14 škál získáme ještě tři škály vyššího řádu, kterými jsou extraverte, negativní reaktivita a orientace/regulace (Gartstein, & Rothbart, 2003).

Tento dotazník nebyl standardizován na českou populaci.

Popis 14 škál:

- Stupeň aktivity: Pohyb rukou a nohou, kroucení se a lokomotorická aktivita. (Jak často je Vaše miminko kroutilo nebo se snažilo odkutálet pryč při oblékání? Jak často Vaše miminko během krmení mávalo rukama?)
- Stres při omezeních: Dítě se rozčiluje, brečí nebo vykazuje známky stresu, pokud se mu zabraňuje v činnosti, kterou by chtělo dělat. (Jak často Vaše miminko křičelo, když jste ho nechala v postýlce? Jak často plakalo a křičelo, když nedostalo, co chtělo?)
- Přiblížení se k novým věcem: Rychlé přiblížení se k novým podnětům. (Jak často Vaše miminko chtělo hračku, kterou zahlédlo? Když Vaše dítě bylo na neznámém místě, jak často bylo nadšené z jeho objevování?)
- Strach: Neklid, obavy nebo nervozita. (Jak často Vaše miminko odmítalo nechat se pochovat neznámou osobou? Jak často bylo Vaše miminko rozrušené více jak 10 minut, pokud se nacházelo v přítomnosti cizích lidí?)
- Trvání pozornosti: Dětská pozornost nebo interakce s jediným objektem pro delší časové trvání. (Jak často si Vaše dítě prohlíželo obrázky v knížce déle než 5 minut? Jak často si Vaše dítě hrálo s jednou hračkou více než 10 minut?)
- Úsměv a smích: Úsměv nebo smích se objevuje obecně v situacích péčování a hry. (Jak často se Vaše dítě smálo při hře? Jak často se Vaše dítě usmívalo či smálo, když se mu povedlo např. postavit kostky na sebe?)
- Vokální reaktivita: Počet vokálních projevů dítěte při denních aktivitách. (Jak často si Vaše dítě nadšením křičelo a ječelo? Jak často si Vaše dítě při oblékání něco povídalo?)
- Smutek: Zhoršená nálada související se zraněním, se ztrátou hračky či s nepovolením činnosti. (Jak často bylo Vaše miminko smutné, když nemohlo získat Vaši pozornost, protože jste byla něčím zaměstnaná? Jak často Vaše dítě kňouralo nebo vzlykalo, když mělo jít spát, ale nechtělo se mu?)
- Percepční citlivost: Citlivost ke stimulům s nízkou intenzitou. (Jak často Vaše dítě zaznamenalo tlumené zvuky – klimatizaci, topení – jak běží, nebo když se zapínají? Jak často zaznamenalo změnu intenzity osvětlení, když mrak zakryl slunce?)
- Radost vysoké intenzity: Počet potěšení spojených se situací obsahující vysokou intenzitu stimulu. (Jak často si Vaše dítě užívalo, když jste

ho lechtala? Jak často se Vaše dítě smálo nahlas, když jste si s ním hravě pohazovala?)

- Klidná radost: Počet potěšení spojených se situací obsahující nízkou intenzitu stimulu (Jak často si Vaše dítě užívalo houpání nebo kolébání? Jak často si Vaše miminko užívalo, když poslouchalo hrající hračku v postýlce?)
- Mazlivost: Potěšení z blízkosti pečující osoby. (Když bylo Vaše miminko v náruči, jak často se odtahovalo či kopalo? Jak často si dítě užívalo Vaší blízkosti, když bylo krmeno na klíně?)
- Utišitelnost: Redukce dětské mrzutosti, pláče nebo stresu, při utěšování pečovatelem. (Když jste Vašemu dítěti zpívala, jak často se ihned uklidnilo? Když jste miminko kolébala, jak často mu trvalo se uklidnit déle než 10 minut?)
- Rychlost zotavení se po negativním podnětu: Jak dlouho trvá dítěti utiší se. (Když šlo miminko večer spát, jak často mělo problémy se uklidnit před spaním? Když bylo Vaše dítě rozzlobené, jak často se uklidnilo v průběhu 5 minut?)

Faktory vyššího řádu:

- Extraverze/Surgence – **SUR** – obsahuje škály: Přiblížení se k novým věcem, Vokální reaktivita, Radost vysoké intenzity, Úsměv a smích, Stupeň aktivity a Percepční citlivost.
- Negativní reaktivita – **NEG** – se skládá ze škál: Smutek, Stres při omezeních, Strach a Rychlost zotavení se po negativním podnětu (reverzně).
- Orientace/Regulace – **REG** – je tvořena: Klidná radost, Mazlivost, Utišitelnost a Trvání pozornosti.

Autoři uvádějí Cronbachův koeficient alfa pro faktor extroverze v hodnotě 0,92, pro negativní reaktivitu a regulaci 0,91, což prozrazuje, že vnitřní konzistence je dobrá. Dotazník také prokázal dobrou konstruktovou validitu. (Gartstein, & Rothbart, 2003).

2.2.5 ECBQ

ECBQ (The Early Childhood Behavior Questionnaire) se používá k měření temperamentu batolat a aplikuje se na děti od 18 měsíců do 36 měsíců, ale dle sdělení autorů lze do tohoto dotazníku zahrnout i děti mezi 12 a 18 měsíci. Obsahuje 18 škál a 107 položek. I u tohoto dotazníku lze zjistit faktory vyššího řádu, kterými jsou

extraverze, negativní reaktivita a regulace – obtížná kontrola (Putnam, Gartstein, & Rothbart, 2006).

Tento dotazník nebyl standardizován na českou populaci.

Popis škál, které se nevyskytují u IBQ:

- Přesouvání pozornosti: Schopnost přenášet zaměřenou pozornost z jedné aktivity na druhou. (Jak často Vaše dítě si zvládá hrát a zároveň reagovat na Vaše dotazy? Pokud bylo Vaše dítě přerušeno v aktivitě, jak často má potíže se k ní vrátit?)
- Diskomfort: Nespokojenost se stimuly a aktivitami. (Jak často se cítí Vaše dítě, pokud má špatně nasazené ponožky? Jak často se zdá Vaše dítě neklidným, když slyší hlasité zvuky?)
- Impulzivita: Rychlost reakce. (Jak často se Vaše dítě před rozhodnutím zastaví a přemýšlí o možnostech? Když se Vaše dítě setká s novou aktivitou, jak často se okamžitě zapojí?)
- Schopnost zastavit impuls: Zastavení činnosti pod vlivem instrukce. (Když řeknete ne, jak často Vaše dítě zastaví zakázanou činnost? Jak často Vaše dítě dokáže trpělivě čekat ve frontě?)
- Motorický neklid: Opakované pohyby, ošívání se. (Jak často Vaše dítě mrká? Jak často Vaše dítě ťuká prsty o desku stolu?)
- Pozitivní anticipace: Vzrušení z očekávaných příjemných aktivit. (Jak často je Vaše dítě nadšené, když má něco dostat? Kdy jedete ke známým, jak často je Vaše dítě šťastné?)
- Stydlivost: Ostych před cizími lidmi. (Když se přiblíží cizí osoba na veřejném místě, jak často se Vás Vaše dítě drží? Když si hrají neznámé děti na pískovišti, jak často je Vaše dítě spíše sleduje, než aby se připojilo?)
- Sociabilita: Potěšení z interakcí. (Když k Vám přijde nějaké dítě na návštěvu, jak často Vaše dítě vyhledává jeho společnost? Když jste mezi známými lidmi či dětmi, jak často si Vaše dítě užívá hraní s řadou různých lidí?)

Faktory vyššího řádu jsou syceny škálami:

- Extraverze – **SUR** – Impulzivita, Stupeň aktivity, Radost vysoké intenzity, Sociabilita, Pozitivní anticipace.

- Negativní reaktivita – **NEG** – Diskomfort, Strach, Motorický neklid, Smutek, Stydlivost, Frustrace, Percepční citlivost, Rychlost zotavení se po negativním podnětu.
- Regulace/Sebe kontrola – **REG** – Schopnost zastavit impuls, Přesouvání pozornosti, Klidná radost, Mazlivost, Zaměřená pozornost.

Autoři uvádějí Cronbachův koeficient alfa pro všechny škály dotazníku ECBQ rozdělené do skupin podle věku. Z výsledků vyplývá, že ze 72 výpočtů, 45 přesáhlo hodnotu 0,80, pouze 3 hodnoty byly nižší než 0,70 – a to u kategorie 18 měsíců, z nichž pouze impulzivita měla koeficient alfa nižší než hodnotu 0,60 (Putnam, Gartstein, & Rothbart, 2006).

2.3 Zpracování a analýza dat

Dotazníky byly transformovány do elektronické verze a administrovány pomocí internetu. Získaná data byla převedena dle příruček na hrubé skóry, byla zanesena pro větší přehlednost do tabulek v programu Excel a statisticky zpracována v programu SPSS 21.

2.4 Etické aspekty výzkumné práce

Respondentky byly osloveny pomocí internetu, kde seznámení respondentů s etikou práce bylo zajištěno krátkou formulí v úvodu celé baterie dotazníků:

„Dotazníky jsou anonymní a informace v něm obsažené budou použity pouze jako data pro výzkum. Proto Vás prosím o co největší upřímnost při jejich vyplňování... Děkuji Vám za čas a za zodpovězení všech otázek“.

Po skončení vyplňování mohly respondentky uvést e-mailovou adresu, na kterou jim byly poslány výsledky šetření.

3 Výzkumný soubor

3.1 Způsob a kritéria výběru vzorku

Výzkumná práce byla zaměřena na cílovou skupinu ženy, které byly v té době na mateřské a rodičovské dovolené.

Při výběru výzkumného vzorku byla použita technika „sněhové koule“ (snowball), což je typ nepravděpodobnostního výběru. Nejprve jsou osloveny osoby ze zkoumané

populace, na které máme kontakt. Další osoby jsou do zkoumaného vzorku vybrány na základě jejich doporučení (Toušek, 2012). Další užitou technikou byl příležitostný výběr, kdy jsou zahrnuti ti jedinci ze zkoumané populace, kteří jsou ochotni na výzkumu spolupracovat (Toušek, 2012).

Respondentky musely splňovat pouze dvě kritéria. Prvním z nich bylo, že musely být v té době na mateřské a rodičovské dovolené, druhou podmínkou bylo, že nesmí mít dítě mladší tří měsíců a starší tří let.

Nedokáže se odhadnout, kolik žen bylo osloveno pomocí internetu, ale ze zpětných ohlasů spousta žen dotazník nedokončila z důvodu časové náročnosti.

3.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumu se zúčastnilo 142 žen, které se nacházely na mateřské a rodičovské dovolené. Dále následuje deskriptivní analýza sociodemografických údajů, které jsme u uvedeného vzorku zkoumaných žen zjišťovali. Jedná se o údaje: věk, počet dětí, věk dětí, soužití, rodinný stav, lokace, vzdělání, péče otce o dítě, a zda poslední dítě bylo plánované či neplánované.

K vyplnění anonymního elektronického dotazníku byly ženy osloveny pomocí internetu, konkrétně na sociálních sítích.

Věk

Věkový průměr respondentek byl 29,9 roků. Nejmladší z nich bylo 20 let a nejstarší 40 let. Následující tabulka popisuje rozložení dotazovaných žen do věkových kategorií včetně četností. Z tabulky č. 1 vidíme, že nejvíce žen spadá do kategorie 30-40 let.

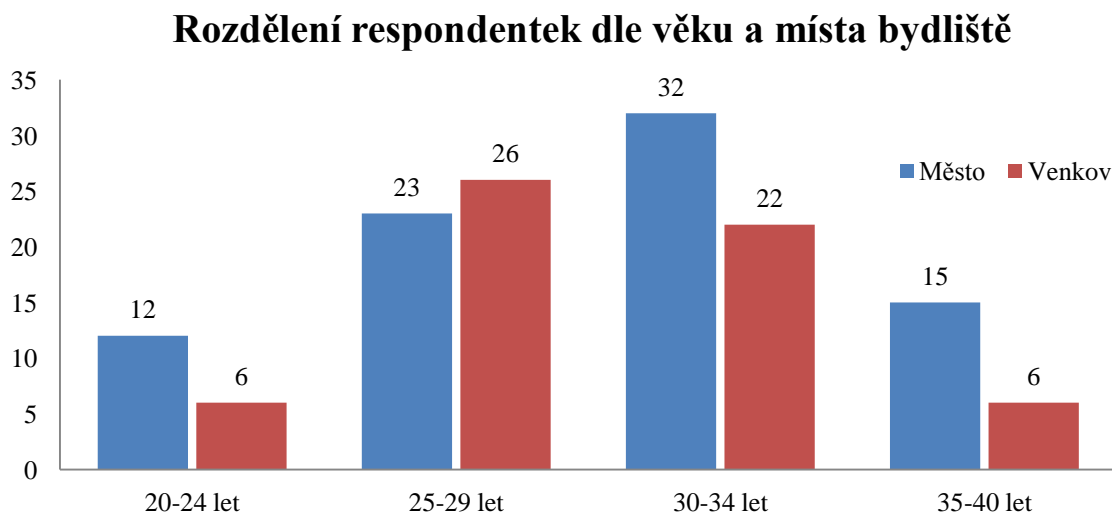
Dále je z tabulky patrné, že celkově nejvíce žen na mateřské a rodičovské dovolené je ve věku 25-34. Dále se dozvídáme, že nejvíce mají matky jedno či dvě děti. Pouze deset respondentek má tři a více dětí.

Tabulka č. 1: Rozdělení respondentek do věkových kategorií podle počtu dětí.

Věková kategorie matek	Jedno dítě	Dvě děti	Tři děti	Čtyři děti	Součet
20-24 let	15	3	-	-	18
25-29 let	31	17	-	1	49
30-34 let	15	34	3	2	54
35-40 let	5	12	4	-	21
Celkový součet	66	66	7	3	142

Z grafu č. 1 je zjevné, že matky, které žijí ve městě, převažují nad matkami, které žijí na venkově. Pouze u věkové kategorii 25-29 let převažují matky žijící na venkově.

Graf č. 1: Rozdělení respondentek dle věku a místa bydliště

Děti

Z tabulky č. 2 je patrné, že nejčetnější skupinou jsou děti od 12-18 měsíců a nejméně četnou jsou děti ve věkové skupině od 9-12 měsíců a od 30-36 měsíců. Průměrný věk činí 15,3 měsíce. Celkový počet plánovaných dětí je 114 a neplánovaných 28. Z čehož vyplývá, že 80,3% matek své dítě plánovalo.

Tabulka č. 2: Rozdělení dětí do věkových kategorií podle plánovaného a neplánovaného těhotenství

Věková kategorie dítěte	Plánované	Neplánované	Součet
3-6 měsíců	12	4	16
6-9 měsíců	15	7	22
9-12 měsíců	11	-	11
12-18 měsíců	35	10	45
18-24 měsíců	14	2	16
24-30 měsíců	17	4	21
30-36 měsíců	10	1	11
Celkový součet	114	28	142

Vzdělání

Nejčetnější skupinou jsou matky se středoškolským vzděláním zakončeným maturitou a nejméně početnou jsou matky, které vystudovaly buď vyšší odbornou školu, nebo skončily své vzdělávání opuštěním základní školy. Přesné číselné rozdělení souboru respondentek z hlediska vzdělání, včetně rozdělení podle počtu dětí, je pak v následující tabulce č. 3.

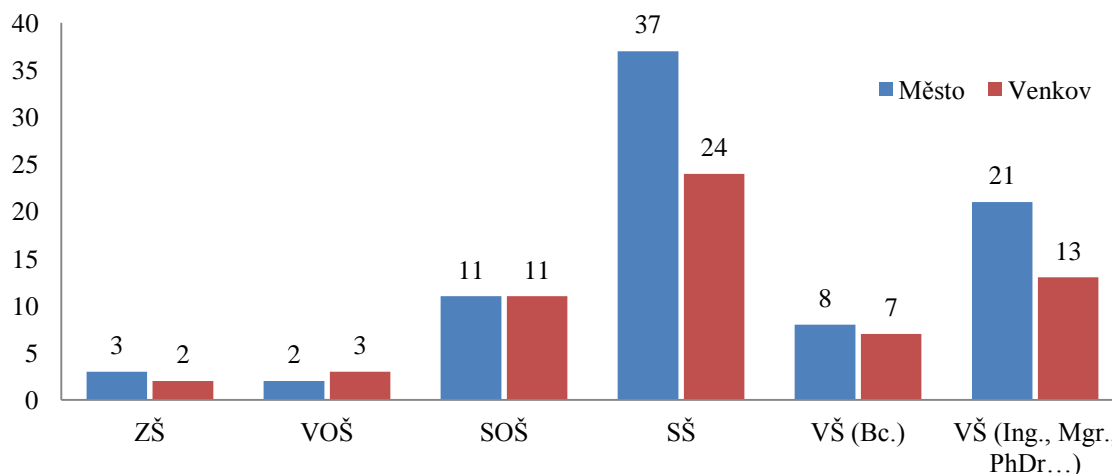
Tabulka č. 3: Respondentky podle vzdělání

Nejvyšší dosažené vzdělání	Jedno dítě	Dvě děti	Tři děti	Čtyři děti	Součet
Základní (ZŠ)	2	2	-	1	5
Vyšší odborné (VOŠ)	2	3	-	-	5
Středoškolské odborné (SOŠ)	4	16	1	1	22
Středoškolské s maturitou (SŠ)	32	26	2	1	61
Vysokoškolské (Bc.)	7	6	2	-	15
Vysokoškolské (Ing., Mgr., PhDr...)	19	13	2	-	34
Celkový součet	66	66	7	3	142

Z hlediska vzdělání jsou matky, které bydlí na venkově či ve městě, vyrovnané. Výjimkou jsou ženy se středoškolským vzděláním ukončeným maturitou a vysokoškolským, které mají vyšší titul než je bakalář.

Graf č. 2: Rozdělení respondentek dle vzdělání a místa bydliště

Rozdělení respondentek dle vzdělání a místa bydliště

Rodinný stav

Mezi respondentkami převažovaly vdané ženy. Bylo jich 85 (60%) z celkového počtu 142 respondentek. 50 (35%) respondentek bylo svobodných, 6 (4%) rozvedených a jedna žena byla vdova (1%). Nejvíce prvorodiček i druhorodiček je vdaných. Rozvedené matky mají dvě a více dětí. Přesné složení souboru z hlediska rodinného stavu, včetně počtu dětí, obsahuje tabulka č. 4.

Tabulka č. 4: Rozdělení respondentek podle rodinného stavu a počtu dětí

Rodinný stav	Jedno dítě	Dvě děti	Tři děti	Čtyři děti	Součet
Rozvedená	-	3	2	1	6
Svobodná	31	18	-	1	50
Vdaná	35	44	5	1	85
Vdova	-	1	-	-	1
Celkový součet	66	66	7	3	142

Soužití

Dalším demografickým údajem, který byl zjišťován, bylo soužití respondentek. Většina žen žije s partnerem, tzn. 130 z dotázaných žen. Z toho je 42 žen svobodných a 5 rozvedených. Dále celkem 5 žen odpovědělo, že žijí samy, 4 s rodiči a 3 s partnerem a rodiči.

Tabulka č. 5: Rozdělení respondentek podle soužití a počtu dětí

Soužití	Jedno dítě	Dvě děti	Tři děti	Čtyři děti	Součet
Partner a rodiče	1 ^{*1)}	2 ^{*2)}	-	-	3
S partnerem/manželem	61 ^{*3)}	59 ^{*4)}	7 ^{*5)}	3 ^{*6)}	130
S rodiči	2 ^{*1)}	2 ^{*7)}	-	-	4
Sama	2 ^{*1)}	3 ^{*8)}	-	-	5
Celkový součet	66	66	7	3	142

pozn.:

1) jedná se o svobodné matky

2) z celkového počtu jedna svobodná, jedna vdaná

3) z celkového počtu je 26 svobodných a 35 vdaných

4) z celkového počtu 15 svobodných, 2 rozvedené a 42 vdaných

5) z celkového počtu 2 již rozvedené a 5 vdaných

6) z celkového počtu jedna rozvedená, jedna vdaná a jedna svobodná

7) z celkového počtu jedna rozvedená, jedna vdaná

8) z celkového počtu 2 svobodné a jedna vdova

4 Užití statistické metody

Pro účely výzkumu byly použity parametrické metody, jelikož byla ověřena normalita dat a homogenita rozptylu.

4.1 Studentův t-test nezávislých vzorků

T-test nezávislých vzorků pracuje se dvěma řadami výsledků, kde zjišťuje, zda se skupiny nějakým způsobem liší či nikoliv (Walker, 2013).

4.2 Pearsonův korelační test

Pearsonův korelační test je parametrickou procedurou, která pracuje s původními získanými daty. Zjišťuje míru a sílu vztahů mezi naměřenými daty (Walker, 2013).

5 Výsledky

V tabulce č. 6 je zobrazena deskriptivní statistika (minimální a maximální hodnoty, průměr, medián a směrodatná odchylka) dotazníků DŽS, PSOC a SUPOS.

Tabulka č. 6: Deskriptivní statistika

	N	Min	Max	Průměr	Medián	Směrodatná odchylka
DŽS	142	82	335	226	222	44,738
PSOC	142	51	95	73,627	73,5	9,017
SUPOS	142	10	64	33,141	32	11,525

H1: Celková životní spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené statisticky souvisí alespoň s jedním faktorem vyššího řádu dětského temperamentu. Zde byly zkoumány korelace u žen (n=142) na MD/RD pro DŽS spolu s faktory vyššího řádu testů temperamentu. Zjištění jsou k nahlédnutí v tabulce č. 7.

Tabulka č. 7: Korelace mezi spokojeností a temperamentem

		DŽS	SUR	NEG	REG
DŽS	Pearsonova korelace	1	-,091	-,087	,189*
	Sig. (jednostranná)		,140	,152	,012
SUR	Pearsonova korelace	-,091	1	,267**	,024
	Sig. (jednostranná)	,140		,001	,389
NEG	Pearsonova korelace	-,087	,267**	1	-,264**
	Sig. (jednostranná)	,152	,001		,001
REG	Pearsonova korelace	,189*	,024	-,264**	1
	Sig. (jednostranná)	,012	,389	,001	
*. Korelace je signifikantní na hladině 0,05 (jednostranný test).					
**. Korelace je signifikantní na hladině 0,01 (jednostranný test).					

Z výše uvedeného vyplývá, že: $r(140) = 0,189$, $p < 0,05$ pro DŽS a REG. Zde spatřujeme slabou pozitivní korelaci mezi dotazníkem DŽS a faktorem REG u dotazníků temperamentu. Ostatní faktory (tj. SUR a NEG) neprokázaly žádnou korelaci s DŽS. H1 může být podpořena, protože se ukázal sice slabý, ale signifikantní vztah s faktorem regulace.

H2: Celková životní spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené je statisticky významně nižší než průměrná životní spokojenost normovacího výběru. Tato hypotéza byla testována t -testem nezávislých vzorků. Tabulka č. 8 zobrazuje, že: $t(282) = 8,472$, $p < 0,05$. Kritická hodnota byla v tomto případě překročena hned několikrát. Jedná se tedy o signifikantní výsledek. Hypotéza může být podpořena.

Tabulka č. 8: *t*-test pro DŽS

	Skupina	N	Průměr	Směrodatná odchylka	<i>t</i>	sv.	<i>p</i>
DŽS	Norma	142	257,4889	1,59839	8,472	282	,05
	Respondenti	142	225,5493	44,89587			

H3: U výběrového souboru matek existuje statisticky významná souvislost mezi vnímanými rodičovskými kompetencemi a alespoň s jedním faktorem vyššího řádu dětského temperamentu.

Tabulka č. 9: Korelace rodičovských kompetencí s temperamentem

		PSOC	SUR	NEG	REG
PSOC	Pearsonova korelace	1	-,021	-,211**	,352**
	Sig. (jednostranná)		,400	,006	,000
SUR	Pearsonova korelace	-,021	1	,267**	,024
	Sig. (jednostranná)	,400		,001	,389
NEG	Pearsonova korelace	-,211**	,267**	1	-,264**
	Sig. (jednostranná)	,006	,001		,001
REG	Pearsonova korelace	,352**	,024	-,264**	1
	Sig. (jednostranná)	,000	,389	,001	

** . Korelace je signifikantní na hladině 0,01 (jednostranný test).

Výše uvedená tabulka uvádí, že: $r(140) = -0,211$, na hladině významnosti $p < 0,01$ pro PSOC a NEG. Zde spatřujeme slabou korelaci. Dále $r(140) = 0,352$, $p < 0,01$ pro PSOC a REG. Zde se jedná o středně silnou korelaci mezi dotazníkem PSOC a faktorem REG. Faktor SUR neprokázal žádnou korelaci s PSOC. Jelikož se ukázal vztah mezi vnímanými rodičovskými kompetencemi a dvěma faktory vyššího řádu, hypotéza H3 bude podpořena.

H4: Životní spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené statisticky souvisí s vnímanými rodičovskými kompetencemi. Jak je zřejmé z tabulky 10, byl pro zjištění výsledku H4 užit Pearsonův korelační test, a výsledky jsou následující: $r(140) = 0,291$, $p < 0,01$, což znamená, že obě položky spolu souvisí. Tato hypotéza může být podpořena.

Tabulka č. 10: Korelace životní spokojenosti a rodičovských kompetencí

		DŽS	PSOC
DŽS	Pearsonova korelace	1	,291**
	Signifikance		,000
PSOC	Pearsonova korelace	,291**	1
	Signifikance	,000	

** . Korelace je signifikantní na hladině 0,01

H5: Spokojenost se životem klesá s narůstajícím věkem dítěte. Zde byla zjišťována souvislost s dotazníkem DŽS a věkem dítěte. Výsledky jsou k nahlédnutí v tabulce č. 11.

Tabulka č. 11: Korelace životní spokojenosti a věku dítěte

		DŽS	Věk
DŽS	Pearsonova korelace	1	-,205**
	Sig. (jednostranná)		,008
Věk	Pearsonova korelace	-,205**	1
	Sig. (jednostranná)	,008	

** . Korelace je signifikantní na hladině 0,01 (jednostranný test).

Z tabulky č. 11 lze vyčíst, že: $r(140) = -0,205$, $p < 0,01$. Vzhledem k výsledkům lze H5 podpořit. Ač korelace není nejsilnější, je dostatečně významná a proto lze vzhledem k záporné korelaci, která v tomto případě podporuje hypotézu, prohlásit, že výsledné zjištění je signifikantní.

H6: Negativní reaktivita dítěte statisticky souvisí se subškálou manželství v dotazníku životní spokojenosti. Z tabulky č. 13 jistíme, že: $r(137) = 0,114$, $p > 0,05$. Tento výsledek není signifikantní, proto bude H6 zamítnuta.

Tabulka č. 12: Korelace negativní reaktivity a subškály manželství

		NEG	MAN
NEG	Pearsonova korelace	1	,114*
	Sig. (jednostranná)		,092
MAN	Pearsonova korelace	,114	1
	Sig. (jednostranná)	,092	

*. Korelace je signifikantní na hladině 0,05 (jednostranný test).

H7: Alespoň jeden faktor vyššího řádu dětského temperamentu statisticky souvisí s celkovým psychickým stavem žen na mateřské a rodičovské dovolené. Z níže uvedené tabulky vyplývá, že: $r(140) = -0,266$, $p < 0,01$ pro REG a SUPOS, zde se jedná o slabou korelaci. Dále $r(140) = 0,190$, $p < 0,05$ pro NEG a SUPOS, jedná se o slabou korelaci, ale negativní. Faktor SUR a PSOC neprokazují žádnou statisticky významnou korelaci. H7 může být podpořena vzhledem k signifikanci s dvěma faktory vyššího řádu dětského temperamentu; s regulací a negativní reaktivitou.

Tabulka č. 13: Korelace temperamentu a celkového psychického stavu

		SUR	NEG	REG	SUPOS
SUR	Pearsonova korelace	1	,267**	,024	,053
	Sig. (jednostranná)		,001	,389	,265
NEG	Pearsonova korelace	,267**	1	-,264**	,190*
	Sig. (jednostranná)	,001		,001	,012
REG	Pearsonova korelace	,024	-,264**	1	-,266**
	Sig. (jednostranná)	,389	,001		,001
SUPOS	Pearsonova korelace	,053	,190*	-,266**	1
	Sig. (jednostranná)	,265	,012	,001	
** . Korelace je signifikantní na hladině 0,01 (jednostranný test).					
* . Korelace je signifikantní na hladině 0,05 (jednostranný test).					

6 Diskuze

Na počátku bylo vytvořeno osm hypotéz, ze kterých byla jedna doplňující. Potvrzených bylo šest.

Nejdůležitějším faktorem bylo zjistit souvislost mezi životní spokojeností žen na mateřské a rodičovské dovolené v souvislosti s temperamentem dítěte. Pro toto zjištění byl použit dotazník životní spokojenosti a dotazníky zjišťující temperament od Mary Rothbart – IBQ a ECBQ. Pro statistický výpočet byl aplikován Pearsonův korelační test. Tato hypotéza byla podpořena. Očekávalo se, že dotazník životní spokojenosti bude pozitivně korelovat se škálou negativní emocionality a regulací kontroly. Potvrdila se pouze korelace s regulací kontroly. Z toho vyplývá, že matky jsou spokojenější, pokud jsou děti schopné zastavit impulz, pokud jsou snáze utišitelné, mazlivé a jejich pozornost je vůči předmětu delší. Dále se očekávalo, že spokojenost bude souviset s negativní reaktivitou, kdy dítě trpí více neklidem, přetrvávají u něj negativní emoce, je více stydlivé a pomalu se zotavuje po negativním podnětu.

Další hypotéza H2: Celková životní spokojenost žen na mateřské a rodičovské dovolené je statisticky významně nižší než průměrná životní spokojenost normovacího výběru. Hypotéza byla vzhledem k výsledkům podpořena. K výpočtu byl použit *t*-test nezávislých vzorků, zde byla kritická hodnota překročena několikrát. Ke stejnému zjištění ve svých pracích došly Pavlíková (2012) i Ondráčková (2011), které zkoumaly i rozdíly v jednotlivých subškálách. Je tedy možné se domnívat, že nízká spokojenost oproti normě je spojena s vyššími nároky dítěte, s přibývajícimi povinnostmi a změnou životního stylu nástupem na mateřskou a rodičovskou dovolenou.

Následující hypotéza, která zjišťovala souvislost mezi vnímanými rodičovskými kompetencemi a temperamentem dítěte, byla podpořena. Nebyl objeven žádný významný vztah mezi vnímanými rodičovskými kompetencemi a extravertí dítěte, ale potvrdil se vztah mezi negativní reaktivitou dítěte, schopností seberegulace a vnímanou rodičovskou kompetencí. Matky dětí s větším množstvím negativních emocí a horší regulací se cítí v roli matky méně schopné a naopak. Zde můžou být podpořeny i výsledky Crockenberka a Leerkes (2002), kteří zjistili, že nízká mateřská zdatnost souvisí se zvýšenou tendencí dítěte k frustraci a strachu.

Ve čtvrté hypotéze se zkoumala souvislost mezi životní spokojeností a rodičovskými kompetencemi. Tato hypotéza byla potvrzena. Více spokojené ženy se cítí zároveň více kompetentní ve své roli matky.

H5: Spokojenost se životem klesá s narůstajícím věkem dítěte. Hypotéza byla přijata. Toto zjištění podpořilo výsledky Dyrdala a kol. (2010). Tento jev je možné vysvětlit tím, že s prodlužující se dobou pobytu matky doma se zvětšuje dopad stresových faktorů na její psychiku.

H6 zjišťovala souvislost negativní reaktivity dětí se subškálou manželství Dotazníku životní spokojenosti, kde se neprokázal žádný signifikantní vztah mezi těmito dvěma proměnnými.

Poslední hypotéza zkoumala souvislost mezi temperamentem dítěte a celkovým psychickým stavem. Tato hypotéza byla potvrzena. Zhoršený psychický stav vykazovaly matky, které měly dítě s negativní reaktivitou, a naopak lepší psychický stav, pokud měly dítě schopné regulace.

Limitace výzkumu může spočívat především v tom, že respondentky měly děti různého věku a tím pádem mohly být výsledky zkreslené. Dalším faktorem, který mohl výsledky ovlivnit, byla testová baterie, jejíž vyplnění zabralo cca 40 minut. Bylo to tedy pro matky velmi náročné, což mohlo vést k tomu, že baterii nevyplňovaly řádně.

Omezením můžou být samotné dotazníky vyplňované online. Mohlo se stát, že respondentky nesprávně pochopily položky a tím nevědomky zkreslily data. Také u nesrovnalostí neměly možnost požadovat vysvětlení. Taktéž je možné, že dotazník zjišťující temperament nebyl respondentkami vyplňován s rozmyslem, ale kvapem. Je možné soudit tak dle toho, že se jednalo o poslední dotazník předkládaný respondentkám, který na vyplnění kladl největší časovou náročnost.

Další limitací dotazníků je jeho online vyplňování, kde je riziko toho, že jsou osloveny pouze ženy, které využívají internet, a není tedy vůbec oslovena ta část populace, která tohoto média nevyužívá. Ženy, které dotazník vyplňovaly, mohlo vyrušovat mnoho proměnných, které nebylo v našich silách eliminovat (například rozvařený oběd, dítě, které vyžadovalo pozornost, zvonění telefonu nebo únava). Zároveň je temperament dítěte posuzován matkou, takže je toto posouzení samozřejmě ovlivněné i mateřskými charakteristikami.

Vnímání spokojenosti, kompetencí i celkového psychického stavu může být ovlivněno působením situačních vlivů, jako je například nynější životní situace, momentální emocionální stav či těžká životní situace (úmrtí blízké osoby). Tyto proměnné je obtížné eliminovat.

Jistá omezení je možno spatřovat v překladu dotazníků z původní anglické verze. Za další limitaci výzkumu je nutné považovat skutečnost, že Parenting Sense

of Competence Scale a IBQ-R a ECBQ nejsou standardizované na českou populaci. Vzhledem k tomu, že dotazníky nebyly použity pro účely diagnostické, ale výzkumné, bylo toto omezení do jisté míry eliminováno. Tyto dotazníky jsou rozsáhle využívány pro výzkumy v oblasti raného dětství a rodičovství a mají uspokojivou reliabilitu a validitu (Simmons, & Lehmann, 2012; Gartstein, & Rothbart, 2003; Putnam, Gartstein, & Rothbart, 2006).

Jako doporučení pro další výzkum v této oblasti by bylo vhodné zahrnout temperament matky, který dle zjištění Blatného a kol. (2010) souvisí s životní spokojeností. Zajímavé výsledky by přinesla i studie, která by zkoumala rozdíly ve spokojenosti otců a matek a jejich zhodnocení temperamentu dítěte. Dalším doporučením by bylo vhodné zkoumat podíl otce na výchově a vztah této proměnné k temperamentu dítěte a spokojenosti matky. Rovněž proměnná rodičovské součinnosti a její vztah k temperamentu a spokojenosti rodičů je slibný směr v psychologickém výzkumu.

7 Závěr

Hlavním cílem empirické části bakalářské práce bylo zjistit úroveň životní spokojenosti žen na mateřské a rodičovské dovolené v souvislosti s temperamentem dítěte. Základním předpokladem bylo, že temperament dítěte ovlivňuje spokojenost matky. Výzkum byl proveden u matek, které byly v té době na mateřské a rodičovské dovolené. Výzkumná skupina čítala 140 respondentek, které měly dítě od tří do šestatřiceti měsíců. Bylo stanoveno sedm hlavních hypotéz a jedna doplňující hypotéza, přičemž šest z nich bylo potvrzených.

Spokojenost matky negativně ovlivňuje negativní reaktivita a pozitivně faktor regulace. Vnímané rodičovské kompetence záporně ovlivňuje negativní reaktivita dítěte a pozitivně pak regulace dítěte. Podobně je tomu i u psychického stavu, který se zhoršuje se vzrůstajícími negativními emocemi dítěte, a zlepšuje, pokud je dítě schopné samoregulace. Děti, u kterých převládá negativní reaktivita, neovlivňují manželskou spokojenost u matek.

Spokojené ženy se cítí kompetentnější ve své roli matky. Ovšem je nutné podotknout, že spokojenost klesá s přibývajícím věkem dítěte.

Že mateřství je zátěžovým obdobím ukazují výsledky, které zjistily, že matky na mateřské a rodičovské dovolené jsou statisticky méně spokojené, než je tomu u normovacího výběru. Matky by si měly uvědomit, že mateřství není snadné a měly by dodržovat pravidla vyplývající z psychohygieny, které by mohly zvýšit jejich spokojenost.

Z těchto výsledků vyplývá, že temperament (resp. negativní reaktivita a regulace dítěte) je spojen s vnímáním kompetencí a celkovým psychickým stavem. Životní spokojenost ovlivňuje pouze regulace dítěte. Tyto závěry by mohly být inspirací pro další psychologické bádání zabývající se rodičovstvím.

IV Souhrn

Předkládaná bakalářská práce se zaměřuje na problematiku temperamentu dítěte ve vztahu se spokojeností žen na mateřské a rodičovské dovolené. Jejím hlavním cílem bylo zjistit vztah těchto komponent.

V teoretické části byly rozpracovány tři hlavní témata: mateřství, temperament a spokojenost. Byly zde vysvětleny pojmy, jako je mateřská a rodičovská dovolená, rodičovství, dětský temperament či osobní pohoda.

V části empirické bylo hlavním cílem zjistit, zda spolu temperament dítěte a spokojenost matky souvisí. Byly i zjišťovány vztahy mezi temperamentem a rodičovskými kompetencemi či celkovým psychickým stavem. Z dosažených výsledků je zřetelné, že negativní reaktivita snižuje rodičovské kompetence i celkový psychický stav. Regulace dítěte zvyšuje životní spokojenost, vnímané rodičovské kompetence a psychický stav. Faktor extraverte nebyl v žádné souvislosti se zjišťovanými komponentami. Dále byl zjištěn vztah mezi životní spokojeností a věkem dítěte, kdy spokojenost klesá se stárnutím dítěte. Také se prokázalo, že životní spokojenost zkoumaného souboru matek je nižší než spokojenost u normovacího výběru.

Bakalářská práce se snaží poukázat na dětský temperament a jeho vliv na spokojenost matek. Ačkoli v zahraničí je to relativně extenzivně zkoumaná oblast, v České republice zatím tomuto fenoménu nebyla věnována pozornost.

V Citovaná literatura

- Allen, E. K., & Marotz, R. L. (2002). *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál.
- Angeles, L. (2009). Children and Life Satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 11(4), 523-538. doi:10.1007/s10902-009-9168-z
- Blatný, M. (2003). Moderní teorie temperamentu. In Blatný, M., & Plháková, A., *Temperament, inteligence, sebepojetí: nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu* (11-46). Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR.
- Blatný, M. (2010). Osobní pohoda. In Blatný, M., & kol., *Psychologie osobnosti: Hlavní témata, současné přístupy* (197-211). Praha: Grada.
- Blatný, M., & Osecká, L. (1998). Zdroje sebehodnocení a životní spokojenosti: Osobnost a strategie zvládnání. *Československá psychologie*, 42(5), 385-394.
- Blatný, M., Dosedlová, J., Kebza, V., & Šolcová, I. (2005). *Psychosociální souvislosti osobní pohody*. Brno: Masarykova univerzita & MSD.
- Burney, R. V., & Leerkes, E. M. (2010). Links between mothers' and fathers' perceptions of infant temperament and coparenting. *Infant Behavior and Development*, 33(2), 125-135. doi:10.1016/j.infbeh.2009.12.002
- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada.
- Crockenberg, S., & Leerkes, E. (2003). Infant Negative Emotionality, Caregiving, and Family Relationship. In Crouter, A. C., & Booth, A. (Eds.), *Children's influence on family dynamics: The neglected side of family relationships* (57-78). Routledge.
- Získáno 4. března 2014 z http://books.google.cz/books?id=eQqQAqAAQBAJ&hl=cs&source=gbs_navlinks_s
- Diener, E., Lucas, R., E., & Oishi, S. (2002). Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction. In Snyder, C., S., & Lopez, S., J. (Eds.), *Handbook of positive psychology* (63-73). Oxford: Oxford University Press. Získáno 15. února 2014 z <http://books.google.cz/books?id=2Cr5rP8jOnsC&hl=cs>
- Diener, E., Suh, E., M., Lucas, R., E., & Smith, L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, 125(2), 276-302. doi: 10.1037/0033-2909.125.2.276
- Dosedlová, J. (2008). Osobní pohoda (Subjective well-being, SWB). In Dosedlová, J., Fialová, L., Kebza, V., & Slováčková, Z., *Předpoklady zdraví a životní spokojenosti* (33-53). Brno: MSD.

- Dyrdal, G. M., Røysamb, E., Nes, R. B., & Vittersø, J. (2010). Can a Happy Relationship Predict a Happy Life? A Population-Based Study of Maternal Well-Being During the Life Transition of Pregnancy, Infancy, and Toddlerhood. *Journal of Happiness Studies*, 12(6), 947–962. doi:10.1007/s10902-010-9238-2
- Fahrenberg, J., Myrtegg, M., Schumacher, J., & Braehler, E. (2001, překlad a úprava Rodná, K., Rodný, T.). Dotazník životní spokojenosti. Praha: Testcentrum.
- Gartstein, M. A., & Rothbart, M. K. (2003). Studying infant temperament via the revised infant behavior questionnaire. *Infant Behavior and Development*, 26(1), 64-86. Získáno 18. března z <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0163638302001698>
- Gilmore, L., A., & Cuskelly, M., (2009) Factor structure of the parenting sense of competence scale using a normative sample. *Child care, health & development*, 35(1), 48-55. doi: 10.1111/j.1365-2214.2008.00867.x
- Goldsmith, H. H., Buss, A. H., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., ... McCall, R. B. (1987). What is temperament? Four Approaches. *Child Development*, 58, 505-529. Získáno 18. března 2014 z <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1130527?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21104088277203>
- Hamplová, D. (2004). *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Hamplová, D. (2006). Životní spokojenost, štěstí a rodinný stav v 21 evropských zemích. *Sociologický časopis*, 42(1), 35-55.
- Heluz, Z. (2003). *Psychologie*. Praha: Fortuna.
- Hnilica, K. (2005). Věk, pohlaví a kvalita života. In Payne, J., & kol., *Kvalita života a zdraví* (415-441). Praha: Triton.
- Kebza, V. (2005). *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia.
- Kebza, V., & Šolcová, I. (2003). Well-being jako psychologický a zároveň mezioborově založený pojem. *Československá psychologie*, 47 (4), 333-343.
- Keogh, B. (2007). *Temperament ve třídě*. Praha: Grada.
- Kohoutek, R. (2000). *Základy psychologie osobnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Kolačková, E. (2006). *O lásce manželské a rodičovské*. Praha: Cevap.
- Křivohlavý, J. (2004). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

- Leerkes, E. M., & Crockenberg, S. C. (2002). The development of maternal self-efficacy and its impact on maternal behavior. *Infancy*, 3(2), 227-247. doi: 10.1207/S15327078IN0302_7
- Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.
- Matějček, Z., Pokorná, M., & Karger, P. (2004). *Rodičům na nejhezčí cestu*. Jinočany: Nakladatelství H & H.
- Mikšík, O. (2007). *Psychologická charakteristika osobnosti*. Praha: Karolinum.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí. (nedatováno). Získáno 3. března 2014, z <http://www.mpsv.cz>
- Ohan, J. L., Leung, D. W., & Johnston, C. (2000). The Parenting Sense of Competence scale: Evidence of a stable factor structure and validity. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 32(4), 251-261. doi: 10.1037/h0087122
- Ondráčková, D. (2011) *Diplomová práce: Životní spokojenost žen na mateřské dovolené*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.
- Pavlíková, P. (2012) *Diplomová práce: Životní spokojenost žen na mateřské dovolené a její koreláty*. Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.
- Praško, J., & kol. (2003). *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál.
- Příb, J., Břeská, N., Pilátová, J., & Špundová, E. (2002). *Mateřská a rodičovská dovolená*. Praha: Grada.
- Putnam, S. P., Gartstein, M. A., & Rothbart, M. K. (2006). Measurement of fine-grained aspects of toddler temperament: The Early Childhood Behavior Questionnaire. *Infant Behavior and Development*, 29(3), 386-401. Získáno 18. března 2014 z <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0163638306000154>
- Putnam, S. P., Sanson, A. V., & Rothbart, M. K. (2002). Child temperament and parenting. *Handbook of parenting*, 1, 255-277. Získáno 15. února 2014 z http://www.google.cz/books?id=PuDNMmug0AgC&dq=+Child+temperament+and+parenting&lr=&hl=cs&source=gbs_navlinks_s
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Sanson, A., & Rothbart, M. K. (1995). Child temperament and parenting. In M. Bornstein (Ed.), *Applied and practical parenting* (4, 299–321). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. Získáno 18. března z <http://www.bowdoin.edu/~sputnam/rothbart-temperament->

- questionnaires/cv/publications/pdf/1995_Child%20Temp%20and%20parenting_Sanson-Rothbart.pdf
- Sheehyová, G. (1999). *Průvodce dospělostí: Šance a úskalí druhé poloviny života*. Praha: Portál.
- Schoppe-Sullivan, S. J., Mangelsdorf, S. C., Brown, G. L., & Szewczyk Sokolowski, M. (2007). Goodness-of-fit in family context: Infant temperament, marital quality, and early coparenting behavior. *Infant Behavior and Development*, 30(1), 82-96. Získáno 18. března 2014 z <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0163638306000944>
- Slezáčková, A. (2012). *Průvodce pozitivní psychologií*. Praha: Grada.
- Smékal, V. (2009). *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal.
- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Stack, S., & Eshleman, J.,R. (1998). Marital status and happiness: A 17-nation study. *Journal of Marriage and the Family*, 60(2), 527-536. Získáno 25. března 2014 z <http://www.jstor.org/discover/10.2307/353867?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21104088277203>
- Strelau, J. (2002). *Temperament: A Psychological Perspective*. New York: Kluwer Academic Publishers. Získáno 15. února 2014 z http://www.google.cz/books?id=jMt2fUXCFKoC&dq=Temperament:+A+Psychological+Perspective&lr=&hl=cs&source=gbs_navlinks_s
- Stright, A. D., & Bales, S. S. (2003). Coparenting quality: Contributions of child and parent characteristics. *Family Relations*, 52(3), 232-240. doi: 10.1111/j.1741-3729.2003.00232.x
- Šolcová, I., & Kebza, V. (2005). Prediktory osobní pohody (well-being) u reprezentativního souboru české populace. *Československá psychologie*, 49(1), 1-8.
- Toušek, L. (2012). Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In T. Hirt a kol., *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*, 25-106. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Získáno 15. dubna z http://books.google.cz/books?id=VWXcvXP9i2EC&dq=parenting+sense+of+competence+scale&hl=cs&source=gbs_navlinks_s
- Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II.: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2010). *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum.

VI Seznam grafů, obrázků, tabulek a příloh

Graf č. 1: Rozdělení respondentek dle věku a místa bydliště

Graf č. 2: Rozdělení respondentek dle vzdělání a místa bydliště

Tabulka č. 1: Rozdělení respondentek do věkových kategorií podle počtu dětí.

Tabulka č. 2: Rozdělení dětí do věkových kategorií podle plánovaného a neplánovaného těhotenství

Tabulka č. 3: Respondentky podle vzdělání

Tabulka č. 4: Rozdělení respondentek podle rodinného stavu a počtu dětí

Tabulka č. 5: Rozdělení respondentek podle soužití a počtu dětí

Tabulka č. 6: Deskriptivní statistika

Tabulka č. 7: Korelace mezi spokojeností a temperamentem

Tabulka č. 8: *t*-test pro DŽS

Tabulka č. 9: Korelace rodičovských kompetencí s temperamentem

Tabulka č. 10: Korelace životní spokojenosti a rodičovských kompetencí

Tabulka č. 11: Korelace životní spokojenosti a věku dítěte

Tabulka č. 12: Korelace negativní reaktivity a subškály manželství

Tabulka č. 13: Korelace temperamentu a celkového psychického stavu

Příloha 1: Úvodní dotazník

Příloha 2: SUPOS – 7 - PC

Příloha 3: Dotazník životní spokojenosti

Příloha 4: Parenting Sense of Competence Scale

Příloha 5: Infant Behavior Questionnaire-Revised

Příloha 6: Early Childhood Behavior Questionnaire

VII Přílohy

Příloha 1: Úvodní dotazník

Dobrý den,

jsem studentkou psychologie a v rámci své bakalářské práce provádím dotazníkové šetření mezi matkami na mateřské a rodičovské dovolené. Cílem bakalářské práce je zjistit, zda temperament dítěte ovlivňuje spokojenost matky na mateřské a rodičovské dovolené. Dotazník je určen matkám, které splňují následující podmínky: 1. Jsem na mateřské nebo rodičovské dovolené. 2. S dítětem, se kterým jsem na MD/RD není mladší tří měsíců a starší 36 měsíců.

Níže jsou uvedeny 4 dotazníky, které jsou anonymní a informace v něm obsažené budou použity pouze jako data pro výzkum. Proto Vás prosím o co největší upřímnost při jejich vyplňování. Časová náročnost dotazníku je okolo 40 minut. Jednotlivé výpovědi nelze posuzovat jako správné ani jako nesprávné, a proto není možné dosáhnout dobrých nebo špatných výsledků.

Děkuji Vám za čas a za zodpovězení všech otázek. V případě dotazů mne kontaktujte na ivetablazkova@email.cz.

1. Váš věk

2. Největší dosažené vzdělání

- Základní
- Středoškolské bez maturity
- Středoškolské s maturitou
- Vyšší odborné
- Vysokoškolské (Bc.)
- Vysokoškolské (Ing., Mgr., PhDr...)

3. Rodinný stav

- svobodná
- vdaná
- rozvedená
- vdova

4. Žijete v domácnosti

- s partnerem/manželem
- rodiči
- sama
- partner a rodiče

5. Bydlíte

- venkov
- město

6. Počet dětí

- 1
- 2
- 3
- 4
- více než 4

7. Dítě, se kterým jste na MD/RD bylo

- plánované
- neplánované

8. Dítěti, se kterým jste na MD/RD, je:

- 3 – 12 měsíců
- 13 – 36 měsíců

Příloha 2: SUPOS – 7 - PC

Zaznamenejte stupeň prožívání níže uvedených pocitů a stavů, jak se cítíte obvykle.

0 = vůbec ne	1 = zřídka (mírně)	2 = často (silně)	3 = soustavně (velmi silně)
0 1 2 3	spokojený	0 1 2 3	svěží
0 1 2 3	energický	0 1 2 3	činorodý
0 1 2 3	náladový	0 1 2 3	výbušný
0 1 2 3	rozmrzelý	0 1 2 3	nespokojený
0 1 2 3	napjatý	0 1 2 3	nejistý
0 1 2 3	otrávený	0 1 2 3	pesimistický
0 1 2 3	smutný	0 1 2 3	nešťastný
0 1 2 3	dobře naladěný	0 1 2 3	klidný
0 1 2 3	temperamentní	0 1 2 3	prábojný
0 1 2 3	těžko se ovládající	0 1 2 3	vzteklý
0 1 2 3	netrpělivý	0 1 2 3	neklidný
0 1 2 3	úzkostně naladěný	0 1 2 3	prožívající obavy
0 1 2 3	zmořený	0 1 2 3	vyčerpaný
0 1 2 3	přecitlivělý	0 1 2 3	osamělý

Příloha 4: Parenting Sense of Competence Scale

1-zcela souhlasím 2-souhlasím 3-spíše souhlasím 4-spíše nesouhlasím 5-nesouhlasím 6-vůbec nesouhlasím

	1	2	3	4	5	6
Problémy s péčí o dítě lze snadno vyřešit, jakmile víte, jak vaše činy ovlivňují dítě, a jakmile jste tyto znalosti získala.						
Přestože rodičovství může být obohacující, věk, kterým právě prochází mé dítě, je pro mne poněkud frustrující.						
Jdu spát a s tím samým pocitem se ráno vzbudím – s pocitem, že jsem se příliš nezdokonalila.						
Nevím, čím to je, ale když mám být tím, kdo dohlíží, cítím se spíše jako ten, kterým je manipulováno.						
Moje rodiče byli mnohem lépe připraveni být lepšími rodiči než jsem já.						
Pro novou generaci matek bych se chtěla stát vhodně následovaným vzorem, který by je naučil, jak být dobrým rodičem.						
Být rodičem je zvládnutelné a všechny problémy jsou lehce řešitelné.						
Obtížným problémem rodiče je, že neví, zda-li dělá dobrou či špatnou práci.						
Občas mám pocit, že nejsem schopná nic řešit.						
Splňuji svá očekávání ohledně odborné péče o své dítě.						
Pokud může někdo najít odpověď na to, co trápí mé dítě, tak jen já.						
Moje nadání a zájmy jsou v jiných oblastech, ne v tom být dobrým rodičem.						
S ohledem, jak dlouho jsem matkou, cítím se naprosto ztotožněná s touto rolí.						
Pokud by rodičovství bylo jen o trochu zajímavější, měla bych větší motivaci pro to, být lepším rodičem.						
Upřímně věřím, že mám všechny dovednosti potřebné k tomu, abych byla dobrou matkou pro mé dítě.						
Být matkou pro mě znamená být napjatá a plná úzkosti						
Být dobrou matkou je samo sebou odměnou.						

Příloha 5: Infant Behavior Questionnaire-Revised

Zde je uvedena sada výroků popisující dětské reakce na několik situací. Ráda bych, abyste mi napsala, jak často se Vaše dítě v těchto situacích chovalo. Prosím přečtěte každý výrok a rozhodněte, jak dobře výrok Vaše dítě popisuje

1 – nikdy 2 - velmi zřídka 3 - méně než v polovině případů 4 - asi v polovině případů
5 - více než v polovině případů 6 - téměř vždy 7 – vždy
8 - nehodí se

Pokud na některou z položek nelze odpovědět, protože jste dítě v této situaci neviděla, například, jestliže se jedná o reakci dítěte na Vaše zpívání a Vy jste nikdy nezpívala, pak označte odpověď "nehodí se"

Jak často Vaše miminko: (v uplynulých sedmi dnech):	1	2	3	4	5	6	7	8
si "povídalo", když chtělo více jídla?								
působilo rozzlobeně (plakalo nebo křičelo), když jste ho nechali v postýlce?								
si klidně hrálo v postýlce?								
plakalo nebo křičelo, když šlo spát přes den?								
prohlíželo si obrázky v knížce a/nebo časopise déle než 5 minut?								
sledovalo závěsnou hračku, barevný mantinel v postýlce nebo obrázek déle než 5 minut?								
si hrálo s jednou hračkou nebo jiným předmětem 5 – 10 minut?								
usmívalo se nebo smálo, když se mu něco povedlo (např. postavit kostky na sebe apod.)?								
se usmívalo nebo smálo, když se mu dala hračka?								
si užívalo, když se mu četlo?								
si užívalo, když slyšelo slovní zvuky, např. v dětské říkance?								
si užívalo mírné rytmické aktivity, jako houpání nebo kolébání?								
si užívalo, když jste ho lechtala Vy nebo někdo jiný z rodiny?								
si užívalo dotýkání se měkké deky?								
si užívalo, když bylo zabaleno do teplé přikrývky?								
si užívalo, když poslouchalo zvukovou hračku v postýlce?								
vzhlédlo od hraní, když zazvonil telefon?								
protestovalo, když bylo dáno na místo, které ho omezovalo v pohybu (židlička, hrací stoleček, autosedačka, apod.)?								
vylekalo se při náhlé změně tělesné polohy (např. když ho někdo náhle vzal)?								
se rychle pohybovalo k novému předmětu?								
ukázalo silnou touhu po nějakém objektu?								
sledovalo dospělé při vykonávání domácích prací (vaření apod.) 5 minut a déle?								
nadšením ječelo a křičelo?								
zaznamenalo tlumené zvuky – klimatizaci, topení, nebo ledničku – jak běží nebo, když se zapínají?								
zaznamenalo změnu osvětlení, když mrak přešel přes slunce?								
zaznamenalo zvuk letadla, které přelétalo nad vámi?								
zaznamenalo ptáka nebo veverku na stromě?								
zaznamenalo látky s drsnou strukturou (např. vlna)?								
se zdálo být smutné bez zjevného důvodu?								

1 – nikdy 2 - velmi zřídka 3 - méně než v polovině případů 4 - asi v polovině případů
 5 - více než v polovině případů 6 - téměř vždy 7 - vždy 8 - nehodí se

Jak často: (v uplynulých sedmi dnech)	1	2	3	4	5	6	7	8
se zdálo, že si Vaše miminko užívá Vaší blízkosti, když bylo krmeno na klíně?								
po probuzení Vaše miminko začalo plakat, pokud někdo nepřišel v průběhu několika minut?								
se Vaše miminko uklidnilo za krátkou dobu, když bylo uloženo ke spánku?								
Vaše dítě kňouralo nebo vzlykalo, když mělo jít spát nebo si zdřímnout, ale nechťelo se mu?								
se Vaše miminko při umývání obličeje usmívalo?								
si Vaše miminko při umývání vlasů „povídalo“?								
Vaše miminko při klidné hře s oblíbenou hračkou leželo v klidu v postýlce déle než 5 minut?								
bylo Vaše miminko nadšené a chtělo hračku, kterou zahlédlo?								
se Vaše miminko okamžitě natáhlo pro novou hračku, kterou dostalo?								
se Vaše miminko kroutilo nebo otáčelo, když jste miminko položila na záda?								
se Vaše miminko uklidnilo během 5 minut, když bylo rozzlobené?								
Vaše miminko zůstalo rozrušené 20 minut a déle?								
se Vám miminko snažilo vyvléct z náručí, když jste si ho chovala?								
Vaše miminko působilo rozrušeně, když bylo unavené?								
bylo plačtivé na konci rušného dne?								
Když se setkalo s někým neznámým člověkem, jak často Vaše miminko: (během uplynulých dvou týdnů)								
se pevně drželo rodiče?								
odmítlo se nechat pochovat neznámou osobou?								
nikdy se „neosměřilo“ v přítomnosti neznámého dospělého?								
Když jste byla něčím zaměstnaná a miminko nemohlo získat Vaši pozornost, jak často: (během uplynulých dvou týdnů)								
bylo smutné?								
plakalo?								
Když jste zpívali nebo mluvili na Vaše miminko, jak často: (během uplynulých dvou týdnů)								
se ihned uklidnilo?								
trvalo více než deset minut, než se uklidnilo?								
Když jste miminku něco ukazovali, jak často: (během uplynulých dvou týdnů)								
se ihned uklidnilo?								
trvalo více než deset minut, než se uklidnilo?								
Když jste jemně poklepávali nebo třeli nějakou část těla miminka, jak často: (během uplynulých dvou týdnů)								
se ihned uklidnilo?								
trvalo více než deset minut, než se uklidnilo?								
Jak často: (během uplynulých dvou týdnů)								
bylo Vaše miminko rozrušené 10 minut a déle, když bylo v přítomnosti několika neznámých lidí?								
bylo Vaše miminko nadšené z objevování nového místa, když jste se ocitli na neznámém místě?								
Vaše miminko plakalo, když si jej chtěla návštěva pochovat?								
bylo Vaše miminko nadšené, když přišel na návštěvu někdo známý či příbuzný?								
trvalo Vašemu miminku uklidnit se déle než 10 minut, pokud jste ho kolébala?								

